

บทที่ 7

โนราโรงครู

โนราโรงครูเป็นโนราอีกประเภทหนึ่งที่ยังคงมีบทบาทสำคัญมากต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมได้อันที่จริงแล้วโนราประเภทนี้ถือกำเนิดก่อนโนราบันเทิงด้วยซ้ำแต่จะไม่รู้จักเป็นที่กว้างขวางของคนต่างภูมิภาคเนื่องจากการประกอบพิธีกรรมโดยมากมักจำกัดอยู่ในระดับเครือข่ายที่เป็นสายตระกูลและผู้ที่มีความศรัทธาเท่านั้น ต่างกับโนราบันเทิงที่สามารถแสดงให้เห็นต่างวัฒนธรรมได้สัมผัสถึงความสวยงามได้ไม่ยากนัก แต่โนราโรงครูก็ยังมีโอกาสได้เผยแพร่ให้ผู้คนต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมเข้ามาสัมผัสได้ในงานโนราโรงครูระดับชุมชนที่ถือปฏิบัติมาจนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นทำให้เหล่านักท่องเที่ยวได้สัมผัสทุกๆ ปี

พิธีกรรมเป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจนที่สุดและเป็นกุศโลบายที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความกตัญญูตเวที ความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่ชุมชน โดยใช้ความเชื่อเป็นตัวเชื่อมประสานที่ดียิ่ง สำหรับพิธีกรรมของชาวล้านนาที่มีความสำคัญมากพิธีกรรมหนึ่งคือ "พิธีโนราโรงครู" ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวภาคใต้โดยเฉพาะ ผู้ที่เป็นศิลปินโนราและผู้มีเชื้อสายเป็นลูกหลานตายายโนรามายาวนาน โดยมีฐานความเชื่อว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ตายไปนั้นแท้จริงยังไม่ได้ไปไหนแม้ว่าหลังจากท่านเหล่านั้นเสียชีวิตและได้มีการประกอบพิธีศพตามความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งการนำกระดูกไปไว้ที่วัดเหมือนคนธรรมดาทั่วไปก็ตาม หากแต่วิญญาณยังคงวนเวียนคอยปกปักรักษาลูกหลานให้อยู่รอดปลอดภัย มีความมั่งคั่ง มั่นคง และจะมีโอกาสมาพบลูกหลานได้โดยมีโนราโรงครูเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่เปิดประตูปรโลกกับปัจจุบันให้บรรจบกัน โดยการอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า "ตายายโนรา" หรือ "ตาดหลวง" หรือ "ครูหมอ" มายังโรงพิธีเพื่อรับการเช่นสังเวช รับของแก้บน พิธีโนราโรงครูแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ ตามกลุ่มของผู้ที่มีบทบาทหลักคือโนราโรงครูสายตระกูลและโนราโรงครูชุมชน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พิธีโนราโรงครูสายตระกูล

เป็นการประกอบพิธีโนราโรงครูที่จัดขึ้นภายในสายตระกูลโดยลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว อาศัยคณะโนราเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้ลูกหลานได้พบเจอปู่ย่าตายายโดยผ่านร่างทรงซึ่งเป็นลูกหลานในตระกูลเช่นกัน โดยมากการประกอบพิธีมักมี

สาเหตุจากการก้ำกั้นหรือเป็นความต้องการของบรรพบุรุษ โดยลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธี
โนราโรงครูสายตระกูลมีดังต่อไปนี้

1. การเตรียมงานก่อนเริ่มพิธีกรรม

บางสายตระกูลไม่ได้มีการจัดพิธีโนราโรงครูเป็นเวลาหลายปี ดังนั้นการเตรียมการก็ต้องเริ่ม
ล่วงหน้าวันงานหลายวัน เพราะข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญต้องทำให้ถูกต้องตาม
ขั้นตอน ต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษ โดยเมื่อทราบกำหนดวันจัดงานแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าภาพก็จะบอกกล่าว
กับญาติพี่น้องทั้งใกล้และไกลเพื่อจะได้เตรียมพร้อม และหากใครช่วยเหลือสิ่งใดได้ก็จะได้
ช่วยเหลือกัน อย่างเช่น พิธีโนราโรงครูของตระกูลนางอารี คงเพ็ง แม้ว่างานจริงๆ จะจัดขึ้นในช่วง
ต้นเดือนพฤษภาคม 2550 แต่ก็มีมีการเตรียมตัวและประสานให้ญาติพี่น้องได้รู้ล่วงหน้าตั้งแต่
ปลายปี 2549 ถือว่าเป็นการเตรียมงานข้ามปีเลยก็ว่าได้ เพราะการประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ต้องมี
ความละเอียดและรอบคอบสูง อีกอย่างเมื่อญาติผู้ใหญ่ที่มีความรอบรู้เรื่องการประกอบพิธีกรรม
อย่างดีก็ได้ทยอยกันลาจากโลกนี้ไปกันเกือบหมดแล้ว เหลือที่พอจะบอกเล่าและแนะนำได้เพียง
ไม่กี่คน ดังนั้นลูกหลานรุ่นถัดมาจึงต้องเรียนรู้ทั้งผิดและถูกกันไป

ก่อนถึงวันงานจึงต้องมีการเตรียมการต่างๆ มากมาย และที่สำคัญมากอย่างหนึ่งก็คือการ
ปลูกสร้างโรงพิธี เพื่อต้อนรับคณะโนราและเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตั้งแต่วันแรกถึงวัน
สุดท้าย โดยมากแล้วการปลูกสร้างโรงพิธีจะอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าภาพ เพราะต้องปลูก
สร้างให้ถูกต้องตามแบบโบราณและความพอใจแก่ตายายโนรา ซึ่งกิจกรรมนี้ทางเจ้าภาพมักไม่
ต้องว่าจ้างแต่จะเป็นการลงแรงกันตามลักษณะของวัฒนธรรมชาวใต้ที่เรียกกันว่า วัฒนธรรมการ
"ออกปาก" อันหมายถึงการขอแรงให้เพื่อนบ้านไปช่วยกันปลูกสร้างโรงพิธีโนรา ฝ่ายเจ้าภาพก็จะมี
น้ำใจในการเลี้ยงข้าวปลาอาหารเป็นการตอบแทนหรือมีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกันใน
อนาคตต่อไป ดังนั้นก่อนถึงวันงานประมาณ 2-3 วัน ญาติพี่น้องในตระกูลและเพื่อนบ้านก็จะมา
ช่วยกันปลูกสร้างโรงโนราบนลานดินข้างบ้าน ซึ่งสงวนไว้สำหรับปลูกสร้างโรงพิธีเท่านั้น ด้วยถือกัน
มาแต่โบราณว่าผืนดินที่เคยผ่านการตั้งโนราโรงครูคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ลูกหลานจะปลูกสร้างสิ่งใด
ทับลงไปไม่ได้ นอกจากโรงโนราเท่านั้น

โรงพิธีนิยมสร้างด้วยไม้ไผ่สีสุก เพราะคำว่า "สุก" หมายถึงความสุกสมบูรณ์ อีกทั้งการ
สร้างโรงพิธีก็ต้องอยู่ใกล้กับบ้านที่มีห้องบูชา เพื่อเชื่อมสายสิญจน์จากบนบ้านมายังโรงพิธี และหน้า
โรงโนราไม่ควรหันไปทางทิศตะวันตก เพราะเชื่อว่าเป็นอัปมงคล โรงพิธีปัจจุบันยังคงใช้รูปแบบเดิม
คือหลังคาน้ำจั่ว มี 8 เส้า ไม้ยกพื้น ปูพื้นด้วยเสื่อ ในโรงพิธีแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ พื้นที่

ด้านหน้าและพื้นที่ด้านหลัง โดยพื้นที่ด้านหน้าใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรมและการแสดง มีพาไลสำหรับวางเครื่องเซ่น อยู่ทางด้านซ้ายของโรงพิธี มีการชิงสายสิญจน์จากผ้าเพดานบนเรือนมายังเพดานศาลากผ่านเพดานโรงพิธีโยงลงมากลางโรงตรงสาด (เสื่อ) หมอนเพื่อนำวิญญาณเข้าสู่โรงพิธี มีผ้าขาวห้อยจากเพดานแล้วผูกสายสิญจน์โยงจากหิ้งบนบ้านมายังโรงพิธี เพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษได้ลงมาร่วมพิธี ตรงกลางพื้นโรงพิธีปูด้วย "สาดคั่ว" (เสื่อที่สานจากคั่ว) เป็นสิ่งของที่ทำหน้าที่แทนแผ่นดินของโลกวิญญาณ แล้วปูทับด้วยเสื่อกระจูด วางหมอน ปูผ้าขาวทับ เรียกว่า "สาดหมอน" บนหมอนวางไม้แตะและไม้กระดานติดเทียน เรียกว่า "เทียนครู" ไว้ตลอดการประกอบพิธีกรรม ซึ่งอาจารย์ธรรมนิศย์ (สัมภาษณ์: 29 พฤษภาคม 2550) อธิบายเรื่องนี้ว่าความจริงแล้วการใช้รูปเทียนเป็นรูปแบบจารีตของพิธีกรรมที่มาจากอิทธิพลของศาสนา ส่วนรายละเอียดที่ต้องเป็นเทียนเล่มเล็กเล่มใหญ่ หรือ จำนวน 9 เล่ม และ 12 เล่ม ก็เป็นการสอดแทรกเข้าไปทีหลังอาจเพราะต้องการให้สอดคล้องกับครุโนรา บรรพบุรุษ หรือเทวดา จากตำนานโนรา แต่ทั้งหมดก็เป็นกิจกรรมของศาสนาที่เกิดจากการบูรณาการของชาวบ้านให้สอดคล้องกับพิธีกรรม และเพื่อให้พิธีกรรมนั้นๆ เกิดความศักดิ์สิทธิ์ มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ทำให้คนที่เลื่อมใสศรัทธามารวมตัวกัน ทั้งที่สมัยก่อนการใช้เทียนในการประกอบพิธีกรรมอาจเนื่องจากการประกอบพิธีกรรมในเวลากลางคืน หรือว่าในถ้ามีตุ้ จึงต้องใช้เทียนเพื่อความสว่าง แต่อย่างไรก็ตามหากการประกอบพิธีกรรมใดที่มีขี้เทียนมากๆ อันเกิดจากผ่านการใช้งานมาหลายครั้งก็จะทำให้เกิดความขลังมากขึ้นเช่นกัน

นอกจากนี้บริเวณหน้าโรงพิธียังมีบายศรี 9 ชั้น ที่นิยมทำจากต้นกล้วยแล้วประดับด้วยใบตองพับเป็นกลีบและประดับประดาด้วยดอกไม้ เช่น ดอกดาวเรือง ดอกมะลิหรือดอกบานไม่รู้โรย เป็นต้น เพื่อเป็นการบูชาครุต้นโนราและตายายโนรา ซึ่งการทำบายศรีนี้เป็นการจำลองมาจากต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทองมาไว้ในพิธีกรรม เพราะเป็นต้นไม้สิริมงคลมีความหมายถึงทองจะไหลมาเทมา บนจั่วของหลังคามีการปักกระแวง เพื่อสื่อความหมายถึงเรื่องราวในตำนานโนราฉากที่ธิดาถูกกลอยแพออกจากวัง แล้วใช้กระแวงบังแดดระหว่างการเดินทาง ชาวบ้านจึงนำกระแวงมาวางบนจั่วหลังคาเพื่อเป็นการระลึกถึงแม่ศรีมาลาผู้ให้กำเนิดการแสดงโนรา และชาวใต้บางถิ่นยังเชื่อว่าโรงพิธีจะมีผีนางโองกระแวงที่เรียกว่า "นางโอง กระแวงหกเส้า" ทำหน้าที่รักษาเสาโรงโนรา และ "นางโองกระแวงสองตอน" ทำหน้าที่รักษา กระแวงที่มุงหลังคาโรงโนราทั้งด้านซ้ายขวา การมีกระแวงมุงหลังคาจึงถือเป็นสัญลักษณ์และเป็นไปตามความเชื่อเรื่องผีนางโองกระแวงด้วย (ประเสริฐ รักรวงษ์, สัมภาษณ์: 6 เมษายน 2550) ส่วนพื้นที่ด้านหลังของโรงพิธีจะเป็นที่พักและแต่งตัวของศิลปินโนรา มีการแบ่งแยกกันเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจนโดยใช้ม่านของคณะโนราเป็นฉากกั้น

ดังนั้นโรงพิธีหรือโรงโนราจึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญมาก เพราะเป็นพื้นที่ที่วิญญาณบรรพบุรุษจากโลกหน้ากับลูกหลานในโลกนี้ได้มาพบปะพูดคุยกัน มีความหมายถึงการเชื่อมต่อระหว่างสองโลก การสร้างโรงโนราจะไม่ใช้ตะปูตอกไม้แม้แต่ตัวเดียว แต่จะใช้เชือกผูกแทน เพราะหลังจากมีการทำพิธีส่งตายายโนราให้กลับยังโลกของเขา โนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมจะใช้พระจันทร์ตัดเชือกที่ผูกโรงโนราเป็นการให้สัญญาของการตัดขาดระหว่างสองโลก (โลกมนุษย์และวิญญาณ) และเป็นการส่งวิญญาณทั้งหลายมิให้สามารถมาสิงสถิตอยู่ ณ ที่ทำโรงพิธีได้อีกต่อไป ภายในโรงพิธียังถือเป็นพื้นที่หรืออาณาเขตของศิลปินโนรา เดิมถือโรงโนราเป็นเหมือนบ้านของศิลปินโนรา โดยมีหัวหน้าคณะมีอำนาจสูงสุดในการควบคุมดูแลสมาชิก

2. ลำดับขั้นตอนและสัญลักษณ์ในพิธีกรรม

พิธีโนราโรงครูแต่ละพื้นที่อาจใช้ระยะเวลาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพโดยมากมักจัดกัน 3 วัน คือ เริ่มงานวันพุธและเสร็จสิ้นในวันศุกร์ หากศุกร์ใดตรงกับวันพระจะต้องเลื่อนไปส่งครูวันเสาร์แทน เพราะมีความเชื่อว่าหากเป็นวันพระ ตายายโนราจะต้องไปวัดจึงไม่สามารถมาร่วมพิธีกรรมได้ หรือบางสายตระกูลก็เป็นความต้องการของตายายโนราที่ต้องเริ่มวันพุธและสิ้นสุดวันเสาร์เท่านั้น พิธีกรรมในวันแรกเริ่มจากการเข้าโรงในวันพุธตอนบ่ายแล้วทำพิธีเบิกโรง ชุมนุมครู ชัดหมาก มีการแสดงในคืนแรก วันที่สองถือเป็นวันครู มีการไหว้ครูหมอลตายายโนรา เชิญครู “แต่งพอก” “จับสิบสองบท” “เหยียบเสน” และเป็นวันแก้บน ตกกลางคืนจะเชิญตายาย “เข้าทรง” เพื่อพบปะลูกหลาน วันศุกร์เป็นวันสุดท้ายของงานจะมีพิธีส่งครู มีการ “รำคล้องหงส์” “รำแทงเข้” และ “พิธีตัดเหมมูรย” โดยมีรายละเอียดของลำดับขั้นตอนการจัดพิธีกรรมและสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม ดังที่ ผาสุก มุทเมธา (2540) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง ซึ่งสัญลักษณ์คือ การกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคมเพื่อให้สมาชิกเข้าใจตรงกัน และถือเป็นหลักปฏิบัติ ซึ่งสัญลักษณ์ของแต่ละสังคมก็แตกต่างกัน ดังนั้นการให้ความหมายของสัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีโนราโรงครูจึงเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น โดยมีรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมทั้ง 3 วัน ดังนี้

2.1 พิธีกรรมในวันแรก (วันพุธ)

เมื่อสิ่งต่างๆ ถูกเตรียมไว้อย่างเสร็จสมบูรณ์ กิจกรรมในวันแรกก็เริ่มขึ้นประมาณ บ่ายแก่ๆ ของวันพุธ จะเห็นญาติพี่น้องทยอยกันมายังบ้านซึ่งเป็นสถานที่จัดงานพร้อมๆ กับขบวนรถของคณะโนรากับสมาชิกทั้งผู้ใหญ่และเด็กๆ ห้อยโหนดที่บรรทุกเครื่องดนตรีและอุปกรณ์การแสดงโนรามาทัดกัน จนเหลือพื้นที่ให้ศิลปินไม่มากนัก แต่ทุกคนก็นำตายายเข้ามาสู่ลานบ้านของเจ้าภาพ พร้อมกับไหว้และทักทายกันอย่างสนิทสนม ขณะที่ทางเจ้าภาพก็จะเตรียมโรงพิธีไว้

เรียบร้อยก่อนวันงานแล้ว เมื่อคณะโนรามาถึงก็พากันขนข้าวของลงจากรถมุ่งตรงไปยังโรงพิธีทันที นักดนตรีจะวางเครื่องดนตรีไว้ส่วนหน้าของโรงพิธี โนราคนอื่นก็ยกเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ส่วนตัวเข้าหลังเวที เจ้าภาพก็นำขันหมาก ที่ประกอบด้วย หมากพลู ดอกไม้ และเงินสิบสองบาท ใส่ขันไปมอบให้กับหัวหน้าคณะโนราเพื่อแสดงถึงการต้อนรับ หัวหน้าคณะโนราก็จะนำขันหมากนั้นไปไหว้ครูโนราของตนเองด้วย โดยการมอบขันหมากในพิธีโนราโรงครูมีความหมายถึงการเปิดทาง การขอ การเริ่มต้นของการกระทำหลายๆ อย่างในพิธีกรรม เช่น การมอบขันหมากให้กับตายายโนราในร่างทรงก่อนที่ลูกหลานคนใดจะขอคำปรึกษา หรือการตอนที่เจ้าภาพไปติดต่อคณะโนรา เจ้าภาพก็ต้องนำขันหมากไปมอบให้ในวันที่มีการนัดหมายวันประกอบพิธีกรรมด้วย จนมักมีคำกล่าวของโนราว่า “เดือนหน้าติดขันหมากทั้งเดือนเลย” หมายถึงได้มีคนมารับเชิญให้ไปแสดงทั้งเดือนนั่นเอง

หลังจากเจ้าภาพให้การต้อนรับคณะโนราย่างเป็นทางการแล้วหัวหน้าคณะก็ตรวจตราความถูกต้องของการสร้างโรงพิธีโนรา แล้วนำเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่างๆ ไปวางไว้ที่กลางห้องโรง เรียกว่า “ตั้งเครื่อง” ได้เวลาจึงทำพิธีดังนี้

2.1.1 พิธีเบิกโรง เป็นการเชิญครูหมอโนราให้มาชุมนุมในโรงพิธี ด้วยการนำเทียน 3 เล่มไปปักไว้ที่กลอง 1 เล่ม พร้อมกับหมากพลู 1 คำ อีก 2 เล่ม ปักไว้ที่ทับโบละ 1 เล่ม หมากพลูโบละ 1 คำ เช่นกัน หลังจากนั้นจุดเทียนที่เครื่องเซ่นไหว้และบนเครื่องบูชาที่อยู่บนพาไลโนราใหญ่ ตั้งนะโม 3 จบ กล่าวชุมนุมเทวดา ทำพิธีซัดหมาก โดยเอาหมากคำแรกซึ่งวางไว้ที่กลองไปเหน็บหลังคาโรงพิธีเพื่อบูชาเทวดา หมากคำที่ 2 ซึ่งวางไว้ที่ทับโบละแรกไปสอดไว้ใต้เสื่อเพื่อบูชานางธรรณี และหมากคำที่ 3 วางไว้ที่ทับโบละที่ 2 พร้อมกับเทียน 1 เล่ม ซัดเข้าไปในทับ เป็นเสร็จพิธีเบิกโรง จากนั้นก็ต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้สำหรับทำพิธีกราบครูที่จะเชิญลูกหลานฝ่ายเจ้าภาพเข้ามาร่วมด้วย ซึ่งเป็นพิธีกรรมแรกและพิธีกรรมเดียวของวันพุธ โดยข้าวของที่ใช้ในพิธีกรรมประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ คือ เครื่องบูชาบนพาไล (ศาล) เครื่องเซ่นบนพาไล และเครื่องบูชาสำหรับกราบครู

เครื่องบูชาบนพาไล ประกอบด้วย หมาก 9 คำ เทียน 9 เล่ม เสื่อ 1 ผืน หมอน 1 ใบ ผ้าขาว 1 ผืน ผ้าถุงหมวย 1 ชุด ผ้าถุงหม่อญิง 1 ชุด บายศรี หน้าพราน หน้าทาสี เทริด (ตามจำนวนปีที่กำหนดว่าให้ทำพิธีครั้งหนึ่ง เช่น ถ้าทำพิธี 3 ปีต่อครั้ง ใช้เทริด 3 ยอด เพราะเทริดถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่ครูโนรา) ผูกผ้าบนเพดานพาไลแล้วใส่หมากพลู 1 คำ ดอกไม้ 3 ดอก เทียน 1 เล่ม และข้าวดอก 3 เม็ด ส่วนใต้เพดานก็ปูผ้าขาว บนหมอนวางหัวพราน หัวทาสี ปักเทียนไว้ที่หน้าพราน มีไม้แตรวางไว้หน้าเทียนวางเครื่องเซ่น หม้อน้ำมนต์ เทริด บายศรี สอปราดที่ภายในบรรจข้าวสาร หมากพลู ด้ายดิบและเงินเหรียญ โดยตั้งบูชาไว้ตั้งแต่วันแรก ของการ

ประกอบพิธีกรรมจนวันสุดท้ายก็จะนำมาใช้ เหมือนกับการใช้ข้าวสารเสก เพื่อปิดเป่าวิญญาณ หรือสิ่งชั่วร้ายให้ออกห่างจากบ้านเจ้าภาพ (อารี คงเพ็ง, สัมภาษณ์: 2 พฤษภาคม 2550) ในพิธีกรรมจึงเห็นการใช้ข้าวสารรองฐานในการปักเทียนชัย แทนการใช้ทรายเพราะการประกอบพิธีกรรมของทุกอย่างต้องเป็นสิริมงคลและบริสุทธิ์ ดังนั้นเมื่อโนราใหญ่ทำพิธีเชิญตายายโนราเข้ามายังโรงพิธี เครื่องบูชาที่มีเสื่อหมอนตรงนี้ก็จะเป็นการจำลองที่อยู่ของตายายโนราจากห้องบนบ้านนั่นเอง

รูปที่ 39. เครื่องบูชาตายายโนราบนพาไล

เครื่องเซ่นไหว้บนพาไล ประกอบด้วย กล้วย 3 หวี อ้อย 3 ท่อน มะพร้าวอ่อน 3 ลูก ขนมในพิธีวันสารทเดือนสิบ จำนวน 3 สำรับ (ประกอบด้วย ขนมพองแทนแพใช้เป็นพาหนะ, ขนมลาแทนเครื่องนุ่งห่ม, ขนมเบ้าแทนเงิน, ขนมไข่ปลาแทนเครื่องประดับ, เป็นต้น ทำนองเดียวกับการเผาเสื้อผ้า เงินกระดาษ หรือบ้านและรถให้บรรพบุรุษในธรรมเนียมคนไทยเชื้อสายจีน) นำข้าวสารหมากพลู เทียน และด้ายดิบจัดลงในภาชนะที่สานด้วยกระจูดหรือเตยขนาดเล็กเรียกว่า "สอบราด" 3 สำรับ เครื่องควาวหวาน 12 ชนิดหรือเรียกว่าที่สิบสอง (ได้แก่ ข้าว แกง ผลามี่หัวมีหาง ขนมขาว ขนมแดง ผลไม้ เป็นต้น) แล้วปักเทียนเอาไว้ทุกอย่าง

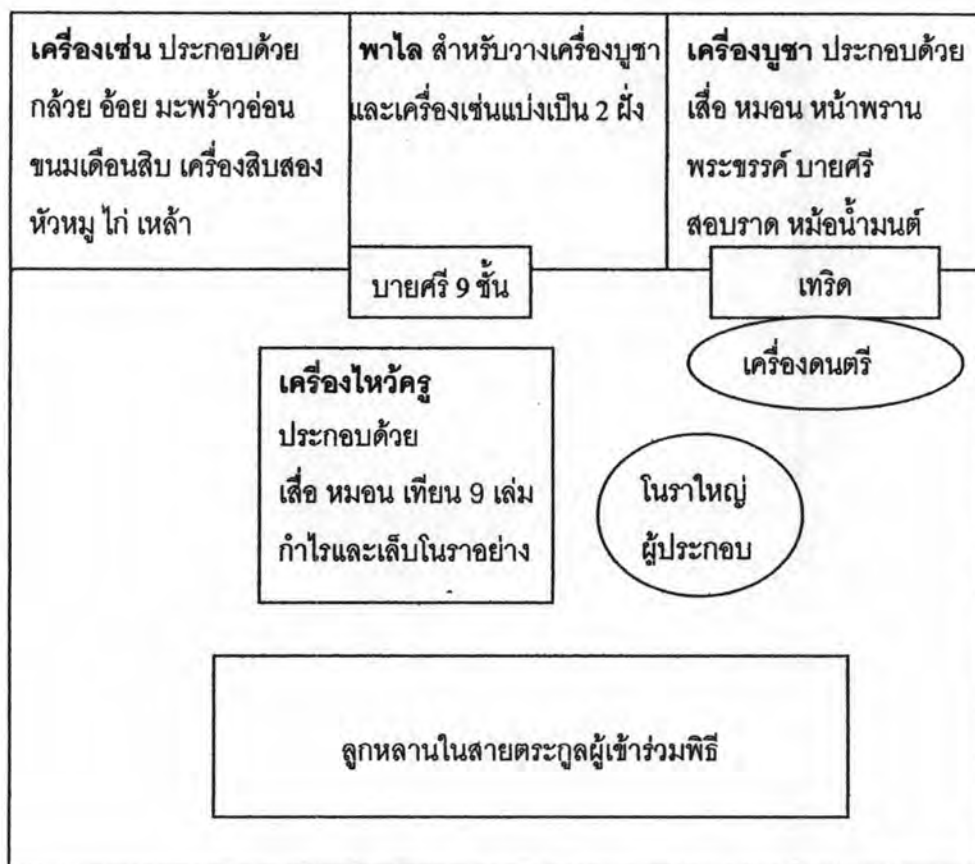
รูปที่ 40. เครื่องเซ่นไหว้บนพาไล

เครื่องบูชาสำหรับพิธีกราบครู ประกอบด้วย ข้าวตอก ดอกไม้ หมากพลู กำไร เล็บ โนราอย่างละ 9 ทุกอย่างพร้อมจุดเทียน 9 เล่ม นอกจากนี้ยังมีเหล้าอีก 1 แก้ว วางของทุกอย่างไว้บนสาดหมอนกลางโรงพิธี โดยข้าวตอก มีความหมายเชื่อมโยงมาจากข้าวสารที่หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ดอกไม้สด ที่นิยมคือดอกดาวเรือง อันหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม หรือดอกไม้สีขาวที่มีสื่อถึงความบริสุทธิ์ เช่น ดอกมะลิ เป็นต้น เหล้า จะใช้ประพรมข้าวตอกดอกไม้ก่อนที่จะไหว้ครู เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ครูโนราและตายายโนราได้รับทราบ เชื่อกันว่าเหล้ามีความพิเศษบางประการในการสามารถเชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือวิญญาณได้ ในอดีตก็มีการใช้เหล้าหรือน้ำเมาเพื่อบูชาผีสงมาช้านาน ทั้งนี้ก็เป็นความเชื่อและการให้คุณค่าแก่เหล้า จึงนิยมใช้เหล้าในการประกอบพิธีกรรมแทบทุกชนิด เหล้าจึงทำหน้าที่เป็นสื่อในการบอกให้บรรพบุรุษรู้ว่าลูกหลานได้ทำสิ่งใดให้บ้าง เช่น การใช้เหล้าประพรมข้าวตอกดอกไม้ในช่วงของการไหว้ครูโนรา หรือการประพรมเหล้าบนเครื่องเช่นไห้วเพื่อให้ตายายโนราได้มาเสวยของที่ลูกหลานนำมาให้ ทั้งนี้เพราะการประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูไม่นิยมการจุดธูป มีแต่เทียน ธูปมีกลิ่นจึงมีลักษณะเดียวกับเหล้าที่มีกลิ่นเพื่อส่งไปถึงวิญญาณในอีกโลกหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมี กำไรและเล็บโนรา เป็นตัวแทนของเครื่องแต่งกายของโนรา และหมากพลู เป็นเครื่องบูชาครูที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรมเกือบทุกขั้นตอน

รูปที่ 41. เครื่องบูชาสำหรับพิธีกราบครู

โดยตำแหน่งของการจัดวางเครื่องไหว้ครู เครื่องเช่นตายายโนราบนพาไล และเครื่องบูชาสำหรับพิธีกราบครูในโรงพิธี และข้าวของอื่นๆ ที่จำเป็นดังกล่าวมาข้างต้นแสดงได้ดังภาพที่ 18

รูปที่ 42. แสดงตำแหน่งการจัดโรงพิธีเพื่อการประกอบพิธีไหว้ครูโนรา

2.1.2 พิธีกราบครู เมื่อจัดเตรียมเครื่องบูชา เครื่องเช่นไหว้ และสถานที่ในโรงพิธีเรียบร้อยแล้ว โนราใหญ่ผู้ทำพิธีจะเริ่มเข้าสู่การกราบครูโดยจะกล่าวบทบทเชิญครูที่เรียกว่า บทสัสดิ เช่น

“ศรีศรีสัสดิของข้าเฮย เชิญท่านมาสิงตัวข้าหรา
ลูกน้อยขอเรียนอรรด ขอเรียนดรัสทั้งคาธา
ออกชื่อศัศรูอย่ามีมา ขอจงวินาศวินายสาย
ศรีศรีจำเริญสุข ออกชื่อภัยกับทุกข์ขอให้มันเหือดหาย.....” ฯลฯ

บทสัสดิเป็นบทสำหรับทำพิธีกราบครูก่อนที่จะทำพิธีอื่นตาม เช่น ก่อนที่จะกล่าวบทเชิญครูมารับเครื่องสังเวยก็ต้องว่าบทสัสดิก่อน ด้วยบทสัสดินี้มีความหมายลึกซึ้ง ครอบคลุมถึงพระเจ้าสิบห้าองค์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณพ่อคุณแม่ ครูบาอาจารย์ และมีเทวดารักษาทั้งสิบทิศ (กฤตชัย สิ้นธุ์สาย, สัมภาษณ์: 25 สิงหาคม 2550) หลังจากเชิญครูและตายายโนราเข้ามาয়โรงพิธี โนราใหญ่ก็จะเชิญลูกหลานในสายตระกูลเข้ามากราบครูในโรงพิธี พิธีกรรมในขั้นนี้ผู้

ร่วมพิธีกรรมจะแต่งกายอย่างไรก็ได้แต่ต้องมีผ้าพาดบ่า โดยมากนิยมใช้ผ้าสีขาว ผ้าพาดบ่าจึงถือเป็นสัญลักษณ์ร่วมของผู้เข้าพิธี แสดงถึงความเคารพครูหมอและตายายโนรา และให้เกียรติกับสถานที่และถือเป็นช่วงเวลาศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้อนรับตายายโนราที่อยู่ในโลกวิญญาณให้เข้ามายังโลกมนุษย์อย่างเป็นทางการ การกราบจะกราบทั้งหมด 9 ครั้ง ทั้งนี้จำนวน 9 ก็มีความหมายถึงความก้าวหน้าของลูกหลานนั่นเอง โดยตลอดการกราบครูก็จะมีเสียงดนตรีโนราบรรเลงควบคู่ไปด้วยตลอดจนเสร็จพิธีกรรม

รูปที่ 43. ผู้ร่วมพิธีกราบครูต้องมีผ้าพาดบ่าเพื่อแสดงถึงการเคารพและความขลังของพิธีกรรม

เมื่อทำพิธีกราบครูเรียบร้อยแล้ว ก็ถึงเวลาของความบันเทิง ทำให้โรงพิธีโนราโรงครูที่ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมในช่วงค่ำ กลับถูกเนรมิตให้กลายเป็นเวทีสำหรับศิลปินโนราทั้งรุ่นเล็กรุ่นใหญ่ได้แสดงความสามารถกัน ความพิเศษของการแสดงโนราในค่ำคืนแรกก็มักจะมีโนรารับเชิญมาจากต่างคณะ เช่น คณะโนราชุกลื่นนำศิลปินเชิญโนราสำเนาจากพัทลุง เป็นโนรารับเชิญหรือโนรานกน้อยให้เกียรติเป็นโนรารับเชิญให้กับคณะสมพงษ์น้อย ศ. สมบูรณ์ศิลป์ ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยในการดึงดูดความสนใจจากผู้ชมได้ไม่น้อย เพราะเป็นโนราระดับหัวหน้าคณะ ตามด้วยการรำของชุดโนราเด็ก และมีโนราอีก 2-3 ชุด ก่อนที่จะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะได้แสดงฝีมือ ซึ่งการแสดงก็ใช้เวลาจนล่วงเข้าเช้าอีกวัน คือประมาณตี 1-2 เสียงกลองโนราก็ค่อยๆ ลาลับเหลือแต่เพียงความเงียบสงบในยามค่ำคืน บัดนี้โรงโนราจึงได้แปรสภาพกลายเป็นบ้านให้กับเหล่าสมาชิกโนราได้พักผ่อนนอนหลับเพื่อเก็บแรงไว้สำหรับการประกอบพิธีในวันรุ่งขึ้นต่อไป

รูปที่ 44.โนราชน้อยเป็นโนรารับเชิญให้กับคณะสมพงษ์น้อย ศ.สมบุญศิลป์

2.2 พิธีกรรมในวันที่สอง (วันพฤษหส์บติ)

เมื่ออาทิตย์ไถลขึ้นขอบฟ้าของวันพฤษหส์บติ บรรดาแม่ครัวต่างช่วยกันทำอาหารเพื่อเตรียมไว้เลี้ยงคณะโนราและรองรับแขกผู้มาร่วมงาน ดังนั้นหลังจากรับประทานอาหารเช้าและพอมีเวลาได้เตรียมตัว จนเวลาประมาณ 8.00-9.00 น. ก็เริ่มเข้าสู่บรรยากาศของการประกอบพิธีกรรม เสียงปี่บรรเลงขึ้นเป็นสัญญาณบอกได้ว่าพิธีกำลังจะเริ่มขึ้นอีกครั้ง สำหรับวันพฤษหส์บติถือว่าเป็นวันครูจึงมีพิธีกรรมมากมาย โนราใหญ่เริ่มต้นพิธีกรรมด้วยคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวชุมนุมเทวดา เอยถึงชื่อครูตันที่ให้กำเนิดการแสดงโนราตามความเชื่อของแต่ละคณะที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากตำนานโนรา ตามด้วยครูของศิลปินโนราเจ้าของคณะ แล้วจึงเริ่มพิธีกรรมสำคัญของวันตามลำดับต่อไป

2.2.1 เชิญตายายโนราในสายตระกูลประทับทรงเพื่อไหว้และแก้บน อาจเชิญให้มาประทับร่างทรงในห้องที่มีหิ้งบูชาบนบ้านหรืออาจให้ตายายโนราประทับทรงกลางโรงพิธีโดยใช้ผ้าขาวคลุมเพื่อความมีสมาธิของร่างทรงก็ได้เช่นกัน โดยโนราใหญ่จะเชิญตายายโนราทุกองค์ให้มาชุมนุมในร่างทรงเดียวกันก็เพื่อให้มารับการเซ่นไหว้แก้บนจากลูกหลานที่ได้จัดเตรียมทั้งอาหารคาวหวาน พิธีการเชิญตายายเข้ามาประทับในร่างทรง โนราใหญ่ก็จะร้องบทเชิญ ความตอนหนึ่งว่า

“เชิญพ่อมาไวไว	มารับเอาเครื่องบูชา
ลูกแต่งที่เก้าที่สิบสอง	ลูกแต่งรับรองไว้ท่า
ลูกแต่งไม้ขัดไม้ข้อง	พร้อมทั้งข้าวพองลา
หมากพร้าวเล่าตาล	ของคาวของหวานมีนานาน
ลูกแต่งไม้ข้องไม้ขัด	ผ้าผลัดลูกแต่งเอาไว้ท่า
ราชครูของข้า	เชิญพ่อมากันให้พร้อม”....

รูปที่ 45. การทำพิธีเซ่นไหว้ตายายโนราด้วยของแค้นและอาหารคาวหวาน

สำหรับตายายโนราที่ประทับทรงบนบ้าน เมื่อประทับทรงแล้วก็จะเดินลงมาจากบ้าน มุ่งหน้ายังโรงพิธี โดยทั่วไปเวลาตายายโนราเข้าทรงในร่างทรงเต็มตัว ก็มักจะใช้เทียนจุดไฟแล้วจ่อเข้าปากเช่นกัน เรียกว่า “การเสวยดอกไม้ไฟ” แต่เมื่อทำพิธีเซ่นไหว้ตายายโนราจะใช้เทียนจุดไฟแล้วส่งวนไปตามเครื่องสังเวยที่ ทั้งของคาวของหวาน แล้วจะเอาเทียนนั้นจ่อเข้าปากเพื่ออมควันเทียน ทำจนครบเครื่องสังเวยทุกอย่าง เป็นอันเสร็จ

ในการแค้นหัวหมูมักเป็นเครื่องเซ่นที่ลูกหลานนิยมบนบานมากที่สุด เชื่อว่าการที่ลูกหลานตายายโนรานิยมแค้นด้วยหัวหมูนี้เพราะสามารถแสดงถึงความมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ โดยการนำหัวหมูมาเซ่นไหว้นั้น จะประกอบด้วย หัวหมู หางหมู ขาหมู และเนื้อหมูสามชั้น โดยใช้แทนหมูทั้งตัว เพื่อแสดงว่าได้แค้นด้วยของใหญ่คือหมูทั้งตัวให้กับตายายโนรา ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของชาวจีนที่เชื่อว่าหมูเป็นความอุดมสมบูรณ์ ทำมาค้าขึ้นซึ่งมีความเป็นไปได้เพราะสังคมทางภาคใต้ของไทยนั้นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาช้านาน การรับอิทธิพลหรือความเชื่อของอีกวัฒนธรรมหนึ่งจนสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติเดิมจึงไม่ใช่เรื่องแปลก

เมื่อตายายเสวยเครื่องเซ่นจนอิ่มหน้าสำราญก็จะแจกเครื่องเซ่นเหล่านั้นให้กับลูกหลานและผู้เข้าร่วมพิธีรวมทั้งศิลปินโนราด้วย เช่น เหล้า ยาสูบและผลไม้ นานาชนิด ซึ่งชาวบ้านก็เชื่อกันว่าหากได้รับประทานของที่ผ่านการทำพิธีดังกล่าวหรือที่เรียกกันว่า “เศษทานของตายายโนรา” ก็จะทำให้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และเพิ่มสิริมงคลให้ตนเองด้วย หลังจากนั้นลูกหลานคนใดที่บนบานด้วยการรำออกพรานก็จะเข้ามารำแค้นในพิธีต่อหน้าตายายโนรา ตามด้วยการแค้นต่างๆ ที่ได้บนไว้จนเสร็จหมดทุกคน หลังจากนั้นก็จะเริ่มในพิธีกรรมอื่นๆ ต่อไป

2.2 พิธีครอบเทริด หากเป็นสายตระกูลที่มีเชื้อสายศิลปินโนรา แล้วลูกหลานต้องการที่จะเข้าพิธีครอบเทริดก็สามารถทำได้ในวันี่เช่นกัน โนราใหญ่และผู้ช่วยอีกสองคนจะแต่งตัวเป็นพิเศษ เรียกว่า “แต่งพอก” เพื่อทำพิธีครอบเทริดให้แก่โนราใหม่ การแต่งพอกคือการนุ่งสนับเพลาแล้วนุ่งผ้าลายตามแบบโนรา เอาผ้าขาวผืนหนึ่งมาพับเข้าเป็นชั้นๆ อย่างมีระเบียบ 9 ชั้น ผ้าขาวแต่ละชั้นจะต้องใส่หมาก 1 คำ เทียน 1 เล่ม เงิน 1 บาท และของที่พับใส่ไว้ในพอกแต่ละชั้นนั้นก็เพื่อเป็นเครื่องบูชา จากนั้นผูกพอกเป็นข้อไว้ 1 ครั้ง แล้วเอาปลายข้างหนึ่งมาแขวนไว้ข้างสะเอว ต่อจากนั้นจึงสวมเครื่องแต่งกายโนราปกติ โดยเชื่อกันว่าศิลปินโนราจะอัญเชิญครูหมอโนราและตายายโนราของเจ้าภาพมาให้มาอยู่ในพอกนี้เพื่อร่วมทำพิธีไปพร้อมๆ กัน

รูปที่ 46. การพับผ้าแต่งพอกและการแต่งกายในชุดแต่งพอก

อย่างไรก็ตามก่อนที่ศิลปินโนราคนหนึ่งจะสามารถมาเข้าสู่การเข้าพิธีครอบเทริดซึ่งถือเป็น การมอบตัวต่อครูโนราอย่างเป็นทางการและรับเอาครูโนรามาวไว้ในร่างอย่างสมบูรณ์ได้นั้น ก็จะต้องผ่านพิธีการไหว้ครูอื่นๆ ที่มีความเข้มข้นจากน้อยไปหามากเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ โดยแต่ละพิธีไม่ จำเป็นว่าจะต้องทำในวันเดียวหรือครั้งเดียวให้เสร็จ อาจเว้นไปหลายปีก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความรู้ความสามารถของศิลปินโนราคนนั้นเป็นสำคัญ

1. พิธีไหว้ครูโดยทั่วไป หรือที่เรียกว่าการกราบครู มีขึ้นเพื่อแสดงความเคารพต่อครูหมอโนราและตายายโนราในสายตระกูล นิยมทำในวันแรกของการเข้าสู่พิธีโนราโรงครู การแต่งกายนั้น จะใส่เครื่องแต่งกายอย่างไรก็ได้ แต่มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งก็คือการมีผ้าพาดบ่า ทั้งนี้ก็เป็นการให้เกียรติกับสถานที่ และมักใช้กับการประกอบพิธีกรรมที่เป็นทางการขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นบุคคลทั่วไปที่ไม่จำเป็นต้องเป็นศิลปินโนราก็ได้ แต่หากใครต้องการเป็นศิลปิน

โนราก็ต้องมีการมอบตัวต่อครูโนราเป็นพิเศษ นั่นคือ การนำขันหมากไปขอฝากตัวเป็นศิษย์แก่ครูโนราอย่างเป็นทางการ โดยหากครูรับคนผู้นั้นเป็นศิษย์ก็จะรับขันหมากนั้นไว้ เป็นอันเสร็จพิธี

รูปที่ 47. พิธีไหว้ครูหรือกราบครู

2. พิธีพาดเครื่อง พิธีนี้สงวนไว้สำหรับผู้ที่รำโนราเท่านั้น โดยมากมักเป็นผู้ที่เพิ่งหัดรำโนราได้ระยะหนึ่งแล้ว โดยเครื่องแต่งกายโนราที่นิยมนำมาพาดก็คือสร้อยคอ โดยผู้ร่วมพิธีกรรมมักจะแต่งตัวตามลักษณะของการรำนาฏศิลป์ทั่วไป คือ ใส่เสื้อคอกลมสีขาวและผ้าถุงโจงกระเบนสีแดงหรือน้ำเงิน แล้วโนราใหญ่หรือครูโนราก็จะสวมซับทรงให้ แล้วประพรมน้ำมนต์ให้เป็นสิริมงคล พิธีพาดเครื่องจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าศิษย์หรือศิลปินโนราคนนั้นได้มีการพัฒนาฝีมือจนเป็นที่ยอมรับของครูโนราอีกระดับหนึ่งแล้ว

รูปที่ 48. พิธีพาดเครื่อง

3. พิธีสอดเครื่องสอดกำไรและตัดจุก มีขึ้นเพื่อให้ครูโนรายอมรับการเป็นโนราของศิษย์คนนั้น เป็นการยอมรับความสามารถของศิษย์ขึ้นอีกระดับหนึ่ง ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องแต่งกายตามชุดของโนรา แต่แต่งตัวเฉพาะท่อนล่างเท่านั้น ไม่ต้องสวมชุดลูกปิด แต่นำชุดลูกปิดและกำไรใส่พานมอบให้กับครูโนรา แล้วครูโนราจะเป็นผู้แต่งตัวให้ และจะใส่กำไรให้ ด้วยการให้กำไรไหลลง

มาจากไม้แตรที่ทำจากไม้ไผ่นำมาผ่าครึ่งซีก ปัจจุบันอาจเป็นเพียงการสวมกำไรให้เลยก็ได้ จากนั้นต่อด้วยการตัดจุก อาจทำโดยครูโนราหรือตายายโนราในร่างทรงก็ได้ ด้วยการตัดผมของผู้เข้าพิธีด้วยกริชพอเป็นพิธี เพื่อแสดงว่าได้เป็นผู้ใหญ่แล้วเพราะผู้ที่เข้าพิธีสวดเครื่องสวดกำไรและมักมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะสามารถเข้าพิธีครอบเทริดเป็นโนราใหญ่ได้เช่นกัน ดังนั้นในบางครั้งจึงเห็นว่ามีกรประกอบพิธีนี้ในวันเดียวกันกับพิธีครอบเทริด

รูปที่ 49. ศิลปินโนราเข้าพิธีสวดเครื่องและสวดกำไร

4. พิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ หากเปรียบเทียบความสามารถทางด้านโนราเป็นเหมือนการเดินก้าวขึ้นบันได พิธีครอบเทริดโนราก็เป็นบันไดขั้นสุดท้ายที่มีขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของโนรารุ่นใหม่ให้เป็นโนราเต็มตัว โดยเทริดเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่บ่งบอกสถานภาพของโนรา การเข้าพิธีครอบเทริดผูกผ้าใหญ่จึงเป็นเหมือนพันธะสัญญาหรือข้อผูกพันว่าจะเป็นโนราใหญ่ ทำหน้าที่แทนครูหมอนโนราในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของโนรา ดังนั้นขั้นตอนการสวมเทริดจึงไม่ธรรมดา โดยชาวบ้านมักเชื่อกันว่าผู้ที่ผ่านการครอบเทริดเป็นร่างพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไป สามารถสื่อสารกับโลกของวิญญาณได้ เพราะตามตำนานแล้วการรำโนราเป็นความรู้ของเทพยดาที่บังเกิดในร่างของมนุษย์ ดังที่ ปรีตตา เจลิมเผ่า กอนันตกุล กล่าวถึงเรื่องนี้ในบทความ “ร่างในละครชาวบ้าน” ว่า

“กระบวนการกลายเป็นโนราคือการรับเอาร่างของครูหมอนโนราเข้ามาไว้ในร่างของลูกหลาน ในเมื่อครูหมอนโนราเป็นร่างที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ทั่วไป จึงทำให้โนราจึงสามารถทำในสิ่งที่มนุษย์อื่นทำไม่ได้ เช่น การขดตัวลงในถาด หรือแอ่นตัวไปด้านหลังแล้วม้วนเป็นวงกลมจนศีรษะที่สวมเทริดโผล่มาระหว่างขาได้ นอกจากนั้นครูหมอนในร่างโนรายังมีพลังที่จะสามารถจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อร่างกายอื่นได้อีก เห็นได้ชัดจากเรื่องการเหยียบเสน เสนจะไม่สามารถหายได้ นอกจากเชิญโนรามาทำพิธีเหยียบเสน” (ปรีตตา เจลิมเผ่า กอนันตกุล, 2541: 138-139)

การทำพิธีครอบเทริดมีการเชิญศิลปินอาวุโสที่มีชื่อเสียงมาครอบให้ซึ่งถือเป็นกำลังใจสำคัญที่จะทำให้โนราใหม่เกิดแรงมูมานะอยากเป็นอย่างอาจารย์ สามารถอดอ้างได้ว่า เป็นศิษย์มีอาจารย์ และเป็นอาจารย์ที่สังคมยอมรับในความรู้ความสามารถด้วย ในพิธีครอบเทริดยังมีการกำหนดคุณสมบัติว่าต้องไม่เคยสูญเสียพรหมจรรย์ หากเคยสูญเสียแล้วปิดบังไว้แล้วเข้าพิธีครอบจะถือว่า “ปาราชิก” ครูหมอมจะรู้และไม่ยอมรับ การประกอบพิธีกรรมครั้งนั้นก็ถือเป็นโมฆะ แต่ถ้าเปิดเผยว่าได้สูญเสียพรหมจรรย์ไปแล้วก็สามารถหาทางแก้ไขได้ด้วยการทำพิธีเกิดใหม่ โดยใช้หมอไสยศาสตร์ประจำคณะโนรา ทำพิธีให้ผู้เข้าพิธีครอบเทริดคนนั้นดื่มน้ำลอดไม้หลัก เป็นการเอาเคล็ดว่าเกิดใหม่แล้ว และถือว่าผู้เกิดใหม่เป็นผู้บริสุทธิ์ สามารถทำพิธีครอบเทริดได้ ในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้เข้าพิธีครอบครูได้ใช้กลไกหลายอย่าง ทุกอย่างล้วนมีผลทางจิตวิทยาที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นทั้งสิ้น อย่างเช่น การเลือกวัน การกำหนดเรื่องเครื่องใช้ข้าวของในพิธี มักเลือกที่มีชื่อเป็นมงคล จำนวนเป็นมงคล (ประเสริฐ รัทวงษ์, สัมภาษณ์ : 6 เมษายน 2550) โดยถือเอาภาษาเป็นคุณสมบัติเป็นนัยบ่งชี้เรื่องความเป็นสิริมงคล ความเจริญ ความก้าวหน้าได้แก่

- จำนวนเก้า แทนความก้าวหน้า
- ใบเงินใบทองแทนความมั่งคั่งร่ำรวย
- ใบยอแทนคำสรรเสริญความมีชื่อเสียง
- น้ำแทนความบริสุทธิ์สะอาดเยือกเย็น
- เข็มแทนความเจ็บคมมีปัญญา
- หินแทนความพยายามในการฝึกฝนตนเองให้เจ็บคมยิ่งขึ้น มีความหนักแน่น
- รวงข้าวแทนความเจริญงอกงาม
- หนังสือหนังหมีแทนอำนาจ
- ชั้นลายสิบสองนักษัตรแทนความมีชื่อเสียงไปไกลดั่งเมืองนครศรีธรรมราชที่มีเมืองบริวาร 12 เมือง

ในขั้นตอนของพิธีครอบเทริดมีเรื่องของความสัมพันธ์ทางศาสนาเข้ามาด้วย ขณะที่โนราทำพิธีครอบเทริด พระสงฆ์ อาจารย์โนรา และบิดามารดาหรือญาติมิตร ถือสายสิญจน์ไว้ฝายละเส้น แล้วค่อยๆ หย่อนเทริดลงครอบลงศีรษะผู้เข้าพิธี พร้อมกับเสียงพระสวดชัยมงคลคาถา การเรียกอาจารย์ที่ครอบว่า “อุปัชฌาย์” เรียกโนราว่า “คู่สวด” เป็นการสร้างสถานภาพจำลองในเชิงเปรียบเทียบพิธีบวชพระในพระพุทธศาสนา (กฤตชัย สิ้นธุ์สาย, สัมภาษณ์: 25 สิงหาคม 2550) ทำให้พิธีดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ อีกประการหนึ่งการจัดพิธีครอบครูยังเป็นโอกาสที่อาจารย์จะได้ให้

ปัจจุบัมโหวาทอย่างเป็นทางการนั้นก็เพราะว่าหลังพิธีครอบครุแล้วถือว่าศิษย์นั้นเป็นที่สมบุรณ์ครุมอบสิ่งใดให้ผ่านพิธีกรรมไม่ได้แล้ว โหวาทจะมีสาระสำคัญที่มักเน้นให้รักษาแบบแผนของศิลปะเอาไว้และแสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนขึ้น บรรยากาศช่วงนี้จะเงียบสงบ ดูศักดิ์สิทธิ์ อบอุ่นด้วยกลิ่นดอกไม้ในโรงพิธี กลิ่นธูปและควันเทียน ทำให้โหวาทของอาจารย์ดูจริงจัง น่าเชื่อถือ จะเห็นได้ว่าพิธีครอบเทริดมีคุณค่า เป็นกระบวนการที่มีคุณภาพ พิธีนี้จึงได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติกันมาตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าระยะหลังบางคนก็ทำพอเป็นธรรมเนียม ทำให้พิธีกรรมที่มีความหมายมีสาระเสื่อมค่าลง

รูปที่ 50. พิธีครอบเทริดโนราโดยโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติสาขากการแสดงโนรา

นอกจากพิธีครอบเทริดแล้วในวันพฤหัสบดียังสามารถเพิ่ม “พิธีตัดผ้าปล่อย” ซึ่งเป็นการประกอบพิธีเพื่อตัดขาดจากความเป็นโนรา เนื่องจากก่อนที่จะเป็นโนราใหญ่ได้เต็มตัวก็ต้องผ่านพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ ดังนั้นหากจะเลิกเป็นโนราก็ต้องตัดผ้าปล่อยอันหมายถึงการตัดขาดข้อผูกพันที่ได้ให้ไว้เมื่อตอนรับครุโนรามายู่ในร่างในพิธีครอบเทริด จุดประสงค์หลักก็เพื่อบอกกล่าวต่อครุโนราทั้งหลายให้รับรู้ถึงการตัดสินใจจะเลิกจากการเป็นศิลปินโนรานั้นเอง เพราะเชื่อกันว่าหากมอตัวเป็นศิษย์ของครุหมอนโนราแล้วไม่รำนโนราโดยไม่บอกกล่าวให้ท่านทราบก่อน ก็จะเกิดเหตุไม่ดีต่อผู้นั้น เช่น เจ็บป่วย หรือหากใครที่เลิกรำนโนราเพื่อไปค้าขาย ก็จะค้าขายขาดทุนจนกระทั่งต้องกลับมารำนโนราอีกในที่สุด เพราะครุหมอนโนรายังไม่ได้ยินยอม

พิธีนี้จะทำในคืนวันพฤหัสบดีก็ได้ โดยผู้เข้าพิธีต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียนและเงิน 12 บาท มามอบให้กับโนราใหญ่ผู้ทำพิธีและแจ้งถึงความจำเป็นที่ต้องการเลิกรำนโนรา หลังจากนั้นก็เป็นการรำนโนราเพื่อแสดงความสามารถเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่ออกไปนอกโรงพิธีแล้วถอดเครื่องแต่งตัวโนรา นำเครื่องแต่งตัวทั้งหมดมอบให้โนราใหญ่โดยให้ส่งทางข้างหลังตนเอง และไม่หันมามองโรงพิธีอีกจนกว่าจะเสร็จพิธีในวันนั้น

ช่วงบ่ายแก่ๆ ของวันพฤหัสบดีหลังจากโนราใหญ่ได้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เสร็จสิ้นลง เจ้าภาพรับตัวโนราขึ้นบนบ้านเพื่อผลิตเครื่องแต่งพอก โดยเชื่อว่าพอกที่นำไปไว้บนบ้านของเจ้าภาพนั้นจะนำมาซึ่งความเจริญ พอกพูนด้วยลาภผลและสิ่งมงคลต่างๆ ซึ่งในช่วงนี้เองชาวบ้านมักขอหรือของซื้อกำไล โดยจะนำขันหมาก และเงินจำนวน 309 บาท หรือ 109 บาท มอบให้ศิลปินโนรา โนราจะหยิบเอาหมากพลูและเงินไว้แต่มักจะเหลือเงิน 9 บาท พร้อมกับกำไลไว้ในขัน เพื่อให้ผู้ที่มาขอซื้อไม่กลับไปตัวเปล่า แต่มีความก้าวหน้ากลับบ้านไปด้วย (ประยูร แสงขำ, สัมภาษณ์: 5 พฤษภาคม 2550)

2.2.3 พิธีประทับทรง พิธีประทับทรงเป็นการเชื้อเชิญตายายโนรา

ในสายตระกูลของเจ้าภาพให้ประทับทรงในร่างทรงของลูกหลานโดยมีโนราใหญ่เป็นผู้ประกอบพิธี เพื่อให้ลูกหลานได้มีเวลาสัมผัสพูดคุย ปรีกษาปัญหากับบรรพบุรุษอย่างเต็มที่เพราะโดยมากมักเชิญตายายมาที่ละองค์จนครบไม่ว่าเวลาจะดึกขนาดไหนก็ตาม บางตระกูลที่มีตายายโนราหลายองค์และมีปัญหาให้ตายายโนราต้องแก้ไขมาก กว่าที่จะเสร็จพิธีนี้เวลาล่วงเลยไปจนเกือบสว่างก็มีดังนั้นตกค่ำของวันพฤหัสบดีและตลอดทั้งคืนจึงไม่มีการแสดงโนรา แต่เป็นการเชิญตายายโนราประทับทรงเพื่อพบปะกับลูกหลานแทน ในวันที่คืนที่รับหน้าที่เป็นร่างทรงจึงต้องมีการเตรียมตัวเป็นพิเศษ นอกจากสภาพร่างกายที่พร้อมแล้วก็ยังต้องให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งตัวของตายายโนราแต่ละองค์เป็นพิเศษด้วย โดยมากนิยมซื้อเครื่องแต่งกายใหม่

การแต่งกายของตายายโนราแต่ละองค์ที่แตกต่างกันไป แสดงให้เห็นถึงเพศและเอกลักษณ์เฉพาะของตายายองค์นั้นๆ ในสายตระกูลได้อย่างชัดเจนซึ่งเป็นที่รับรู้ร่วมกันของลูกหลานในสายตระกูล เช่น ตายายโนราผู้ชายก็จะนุ่งกางเกงใส่เสื้อเชิ้ตแขนสั้นหรือแขนยาว ผู้หญิงก็จะนุ่งผ้าถุงและสวมเสื้อลายลูกไม้ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของตายายโนราเมื่อครั้งเคยมีชีวิตอยู่ โดยคนทรงจะเตรียมตัวเข้าทรงอยู่บนบ้านเจ้าภาพหรือในโรงโน การเข้าทรงเรียกว่า “จับลง” จะเห็นได้จากอาการผิดปกติของคนทรง เช่น มือ แขน ขาสั่น ลำตัวโอนเอนไปมา เมื่อเข้าทรงเต็มตัวแล้ว คนทรงจะจุดเทียนลูกขึ้นร้ายำตามเสียงเข็ดของดนตรีโนราเดินลงมาจากบ้านเจ้าภาพที่ตลอดทางเดินก็จะปูดด้วยผ้าขาวหรือเสื้อก็ได้ แต่หากคนทรงอยู่ในโรงพิธีก็จะลุกขึ้นร้ายำแล้วจะขึ้นไปบนศาลหรือพาไล เพื่อตรวจดูเครื่องสังเวศ ว่ามีสิ่งใดขาดหรือจัดไม่ถูกต้องก็จะทักท้วง บ้างก็เชื่อว่าแสงเทียนที่ตายายโนราในร่างทรงถือตลอดการเดินทางลงจากบ้านเข้าไปยังโรงพิธีก็เพื่อให้สามารถเป็นแสงสว่างที่ทำให้ตายายโนราผู้อยู่โลกหน้านั้นมองเห็นความเป็นไปและสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ แต่ในทางกลับกันก็บอกว่าเทียนที่ตายายโนราในร่างทรงถือก็เพื่อให้สามารถมองเห็นความเป็นไปที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

หลังจากนั้นเจ้าภาพและลูกหลานก็จะเข้าไปกราบไหว้สอบถามเรื่องราวต่างๆ ขอลากขอพร แล้วนัดแนะกับครุหมอนิรา ในเรื่องวันเวลาที่เจ้าโรงครูในโอกาสต่อไป ตายายบางคนก็ต้องงัดกมิตเรียกลูกหลานที่ยังไม่เข้ามาเป็นการแสดงความห่วงใยและยังคิดถึง ในขณะที่ตายายในราบบางคนก็จะแสดงสีหน้าท่าทางซึ่งซัง ดุดัน สื่อถึงลักษณะนิสัยแบบใจนักเลง ไม่กลัวใคร บางสายตระกูลที่ใช้ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม 4 วัน เช่น ตระกูลของนางอารี คงเพ็ง ซึ่งทำพิธีส่งตายายนิราในเช้าวันเสาร์ก็จะมีเวลาได้พูดคุยกับตายายนิราอย่างเต็มที่

วันศุกร์จึงเป็นอีกวันที่เหล่าบรรดาลูกหลานต่างตั้งหน้าตั้งตารอคอย บางคนก็รอคอยนานหลายปี แต่เนื่องจากในวันฉัตรนิรานั้น ตายายนิรามิทั้ง ตายายนิราที่เคยมีตัวตนจริงในโลกมนุษย์ในอดีต และตายายนิราที่ปรากฏในตำนานการเกิดนิราแล้วมีการสืบทอดกันมาในแต่ละท้องถิ่นต่างกันไปตามความเชื่อ จึงทำให้เห็นตายายนิราในร่างทรงที่เคยมีชีวิตจริงในโลกมนุษย์ แต่ได้เสียชีวิตไปนานแล้ว แต่การสืบทอดสายยังคงอยู่ จึงอาจเหลือลูกหลานที่เคยรู้จักกันในครั้งที่ยังมีชีวิตจำนวนน้อย ก็จะทำให้ลูกหลานที่เข้ามากราบไหว้ในโรงพิธีจำนวนน้อยกว่าตายายนิราองค์หลังๆ ที่เคยมีชีวิตจริงและลูกหลานในรุ่นปัจจุบันนี้รู้จักเป็นอย่างดี

จากการสอบถามจากพ่อเฒ่าอายุราว 80 ปี เรื่องตายายนิราทั้ง 10 องค์ ในตระกูลก็ได้ความว่าประกอบด้วย ตาหลวงเซ็ง ตาหลวงช่วย ตาหลวงคง ตาหลวงสุรินทร์ ตาหลวงเพชร ตาหมอเทพ ทวดมั่ง พ่อเฒ่าจอน แม่คล้าย และแม่คลิ่ง โดยมีตายายที่พอจะนับลำดับญาติกันประมาณ 8 องค์ และยังบอกอีกว่า ต้นเชือกของสายตระกูลนี้คือตาหลวงเซ็งนั้นก็เคยเป็นเพื่อนกันมาเมื่อครั้งสมัยพ่อเฒ่าหนุ่มๆ แต่เหตุที่ได้เป็นต้นเชือกก็เพราะท่านเข้มแข็งและใจกล้าของท่าน ซึ่งตายายนิราและลูกหลานทุกคนจึงให้การยอมรับ (ปิ่น แก้วชูศรี,สัมภาษณ์: 5 พฤษภาคม 2550) ซึ่งต้นเชือกของตายายนิราในที่นี้ก็หมายถึง ผู้นำของกลุ่มตายายนิรา บางตระกูลก็จะเป็นตายายนิราที่เป็นต้นกำเนิดของสายตระกูล แต่บางตระกูลก็จะเป็นตายายนิราที่มีความเข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำ แม้ว่าจะต้องอายุโสดกว่าตายายนิรารุ่นเก่า แต่หากเป็นที่ยอมรับของบรรดาตายายนิราทุกองค์ก็สามารถเป็นได้เช่นกัน ซึ่งเป็นธรรมเนียมว่าหากจะเชิญตายายนิราเข้าทรงก็ต้องเริ่มจากการเชิญต้นเชือกก่อนเพื่อเป็นการให้เกียรติ

ลักษณะเฉพาะของตายายนิราแต่ละองค์ที่มาปรากฏต่อสายตาของลูกหลานและผู้ชมนั้น จะมีความแตกต่างกัน บ้างก็หน้าตาซึ่งซัง ดุดัน แสดงให้เห็นถึงความน่าเกรงขามและน่าเคารพ บ้างก็อ่อนโยน ยิ้มแย้ม เป็นบุคลิกของผู้ใหญ่ใจดี บางครั้งแม้ยังไม่มีการพูดคุย แต่แค่เห็นภาพของท่านผ่านร่างทรงเดินลงมาจากบนบ้านก็ทำให้ลูกหลานบางคนถึงกับน้ำตาซึมด้วยความปลื้มปิติยินดี ตายายนิราบางองค์ที่ขอการรำรำนิราเป็นพิเศษก็จะเรียกลูกหลานมาร่วมกันรำรำ เป็นบรรยากาศของความครื้นเครงสนุกสนานของผู้ที่ไม่ได้พบปะกันเป็นแรมปี ให้ลูกหลานบางคนสวมหน้าพรานนิราเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัว บางคนก็ให้กินหมาก เป็นต้น แต่ตายายนิราบางองค์

ก็ทำให้เกิดบรรยากาศของความอบอุ่นของคนคุ้นเคยที่อยู่กันคนละโลกแต่ได้มาพบเจอกัน นั่นคือ แม่คลั่ง ตายายโนราองค์ที่สิบของสายตระกูล ผู้เป็นแม่ของนางอารี คงเพ็ง เจ้าภาพดูจะมีผู้เข้าร่วมในโรงพิธีหน้าตาว่าตายายโนราองค์อื่นๆ เพราะนอกจากลูกหลานแล้วก็ยังมีเพื่อนบ้านและผู้คนที่เคยรู้จักกับแม่คลั่ง ที่ทราบข่าวว่าจะมีการจัดงานโนราโรงครูและจะได้พบเจอกันก็อยากจะได้มาพบเห็นด้วยตาตนเองอย่างน้อยก็เพื่อสอบถามสารทุกข์สุขดิบกัน ดังนั้นเมื่อสิ้นเสียงเครื่องดนตรีโนราทุกคนต่างนั่งเงียบ ไม่พูดไม่ส่งเสียง มีแต่การสื่อสารกันทางสายตา แม่คลั่งกวาดสายตามองลูกหลานด้วยความอímเอมที่แสดงออกทางสีหน้าได้อย่างชัดเจน แต่ไม่นานก็มีบางคนร้องไห้ด้วยความอาลัยปนกับตื่นตันใจที่ได้เจอจนทำให้อีกหลานคนก็พากันร้องไห้ตามกันอยู่พักหนึ่ง ก่อนที่จะมีการพูดคุยสอบถามความเป็นอยู่ของลูกหลานต่อไป

บทบาทหน้าที่ซึ่งสำคัญมากอีกอย่างของตายายโนราก็คือการว่ากล่าวตักเตือนลูกหลานที่ทำไม่ถูกไม่ควร หรือการเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างลูกหลานในสายตระกูล ดังนั้นตายายโนราในร่างทรงก็จะเรียกคู่กรณีให้เข้ามายังโรงพิธีและถามถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น จากนั้นก็ขอให้ยุติการทะเลาะวิวาทหรือร่วมกันหาแนวทางแก้ไขให้เสร็จสิ้นในวันที่มีโอกาสได้มาพูดคุยกันเช่นนี้ หลายครั้งที่ต้องมีการเสียน้ำตากันก่อนที่จะตกลงกันได้

สำหรับบางสายตระกูลมีตายายโนรามาก อย่างสายตระกูลของนางกิมเหียง บัวกึ่ง ที่มีทั้งหมด 86 องค์ ก็จะต้องมีการบริหารจัดการเวลาเพื่อให้ตายายโนราทุกองค์ได้เข้าร่วมพิธี โดยการมีร่างทรงทั้งหมด 5 คน ก็จะทำให้ลูกหลานได้พบปะตายายโนราได้ทั้งหมดด้วยความรวดเร็ว หรือหากมีร่างทรงเพียงคนเดียวก็อาจใช้วิธีการเชิญตายายโนราหลายๆ องค์รวมเข้าด้วยกันทีเดียว เช่นเชิญครั้งละ 3 องค์ในร่างทรงเดียวก็สามารถทำได้เช่นกัน

นอกจากบรรยากาศแห่งความอบอุ่น ความปลอบปล้มยินดีหรือการตอรองเพื่อหาข้อยุติของปัญหาโดยมีตายายโนราในร่างทรงเป็นตัวกลางแล้ว การเข้าทรงในพิธีโนราโรงครูยังมีความรู้สึกของความอุ่นววย โกลาหลและความหวาดกลัวเกิดขึ้นได้เหมือนกัน กล่าวคือหากเป็นการหาร่างทรงใหม่ขงตระกูลที่ร่างทรงเดิมได้เสียชีวิตลงหรือร่างทรงแก่มากเกินกว่าที่จะทำหน้าที่ได้ การหาร่างทรงใหม่นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะสิ่งที่พบเห็นคือจะทำให้ลูกหลานบางคนมีอาการผิดปกติ เช่น ร้องไห้ครวญครางอย่างไม่มีสาเหตุ การวิ่งไปมา การกระวนกระวาย หรือการออกมาร้ายว้า โดยอาการเหล่านี้เกิดจากความสับสนและการต่อต้านของเจ้าของร่างกาย เพราะบางกรณีลูกหลานที่ถูกใจตายายโนราและท่านอยากให้มาเป็นร่างทรงนั้นก็ไม่ได้ยินดี จึงเกิดการขัดขืนและปรากฏออกมาในรูปแบบของกริยาท่าทางต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ทั้งนี้ก็ได้มีการบาดเจ็บใดๆ เกิดขึ้นเลย

เมื่อเสร็จจากการพูดคุยเรื่องราวต่างๆ กันแล้วก็ถึงเวลาจะออกจากร่างทรง ตายายโนราก็จะกลับขึ้นบนบ้าน นักดนตรีจะบรรเลงเพลงเชิดคนทรงจะสะบัดตัวอย่างแรงแล้วทุกอย่างกลับสู่อากาศปกติเรียกว่า “บัตทรง” แล้วก็เชิญตายายในร่างค์ถัดไปเรื่อยๆ จนครบ ก็เสร็จพิธีในวันที่สอง

2.3 พิธีกรรมในวันที่สาม (วันศุกร์)

เป็นวันสุดท้ายของพิธีกรรมโนราโรงครู โดยเริ่มตั้งแต่ กาศครู เชิญครู และศิลปินโนรารำทั่วไปเพื่อถวายครู จากนั้น คณะโนราก็จะรำบทที่เรียกว่า “สิบสองบท สิบสองเพลง” เป็นบทร้องกลอนประกอบทำรำ มักตัดตอนมาจากเรื่องราวของวรรณคดีและความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ทุกเรื่องมักจะแฝงด้วยคำสอนต่างๆ เรื่องที่นำมาแสดงประกอบด้วยเรื่องพระสุธน-มโนราห์ พระรถเมรี ลักขณาวงศ์ โคนบุตร สังข์ทอง คาวี จันทโครบ สินราช สังคิลปีย์ มณีพิชัย ยอพระกลืน ไกรทอง ตามลำดับ แต่เรื่องที่ยังคงได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าหากสอบถามกับผู้ชมที่มีอายุประมาณ 50-60 ปี ก็จะบอกว่าได้ผ่านตามานับเป็นร้อยๆ ครั้ง เล่าได้เป็นเป็นเรื่องเป็นราว แต่ดูที่ไวก็ยังเรียกเสียงหัวเราะและรอยยิ้มได้ทุกครั้งนั่นก็คือเรื่อง พระสุธน-มโนราห์ เนื่องจากมีบทของนายพรานที่เป็นตัวชูโรงเรียกความสนใจจากผู้ชมทุกวัยได้อย่างดี จึงเป็นช่วงที่ผู้ชมรอคอยทั้งเด็กและผู้ใหญ่รอคอย เมื่อได้เวลาจึงมานั่งล้อมรอบโรงพิธีด้วยความสนใจ

ในการแสดงช่วงนี้แต่ละคณะโนราสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดกันได้ โดยอาจมีการเพิ่มตัวละคร เช่น ภรรยาและลูกของนายพราน ยักษ์ พญานาค เป็นต้น

การแสดงเป็นเรื่องโดยพื้นฐานจะใช้ตัวโนราใหญ่เป็นพระเอก นางรำผู้หญิงเป็นนางเอก แต่ก็สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทการแสดงได้ เช่น ในเรื่องพระรถเมรี ตัวโนราใหญ่อาจรับบทเป็นเมรี ส่วนพรานก็รับบทพระรถก็ได้ เนื่องจากเป็นบทที่แฝงด้วยท่าทางและคำพูดแบบสองแง่สองง่ามเพื่อความตลกสนุกสนาน จึงไม่เป็นการสมควรที่จะใช้นางรำแสดง เป็นต้น

หลังจากโนรารำสิบสองบทสิบสองเพลงแล้ว หากมีใครต้องการทำพิธีเหยียบเสน โนราใหญ่ก็จะทำพิธีให้ จากนั้นจึงมี การรำคล้องหงส์ ตามด้วยการรำแทงเข้ และการร้องส่งตายายโนรากลับสู่โลกวิญญาน และการตัดเหมรย เป็นอันเสร็จพิธีโนราโรงครู โดยพิธีต่างๆ มีรายละเอียดและความหมายตามลำดับดังต่อไปนี้

พิธีเหยียบเสน เสนเป็นเนืองอกนูนจากผิวน้ำ มีสีแดงหรือสีดำ แต่ไม่เป็นอันตราย โดยจะโตตามร่างกาย ชาวใต้เชื่อว่าเสนเกิดจากการกระทำของผีเจ้าเสนหรือผีโอบะแซง ที่ทำหน้าที่เฝ้าเสาโรงโนรา จึงสามารถรักษาให้หายได้ด้วยการรักษาของโนราใหญ่ เรียกว่า การเหยียบเสน ซึ่งนิยมทำตั้งแต่เด็กๆ มีโนราโรงครูที่ใดจึงมักเห็นพ่อแม่ผู้มลูกเล็กๆ เข้าโรงพิธีให้โนราใหญ่เหยียบเสน

อยู่เสมอ ปัจจุบันก็ยังมิให้เห็นอยู่ โดยของที่ต้องเตรียมได้แก่ ถาดใส่น้ำ หมากพลู ฐูปเทียน ดอกไม้ มีดโกน หินลับมีด เงินเหรียญ เครื่องทอง เครื่องเงิน หล้าคา หล้าขีดหมอน รวงข้าว โดยโนราผู้ทำพิธีจะเอาน้ำใส่ถาด แล้วนำอุปกรณ์ทุกอย่างใส่ไว้รวมกัน เริ่มด้วยการจุดฐูปเทียน กล่าวคำชุมนุมเทวดา ชุมนุมครูโนรา ลงอักขระหัวแม่เท้าของโนราใหญ่ รำท่าเขียนพราย เอาหัวแม่เท้าไปแตะที่เป็นเสน ขณะที่เหยียบจะภาวนาคาถาไปด้วย ซึ่งโนราใหญ่แต่ละคนก็มีคาถาที่แตกต่างกันไป เช่นของชุนอุปถัมภ์รกรามีว่า “นะสุญ โมสุญ พุทธสุญ ธาสุญ ยะสุญ อุบาทว์ธรรมโมสุญด้วยนะโมพุทธายะ” (อุดม นนุทอง, 2547: 8680) แล้วเขาไปจุ่มน้ำในถาด ยกมารวมควันเทียน แล้วเหยียบเบาๆ ที่เป็นเสน โดยหันหลังให้ แล้วครูหมอนโนราในร่างทรงก็จะนำกรีขและพระขรรค์ ไปแตะตรงที่เป็นเสนพร้อมด้วยการบริกรรมคาถา ทำอย่างนี้ 3 ครั้ง แล้วจึงนำอุปกรณ์ในถาดไปแตะที่เสนจนครบ เป็นอันเสร็จพิธี และเชื่อว่าหลังจากทำพิธีแล้วเสนจะค่อยๆ หลุดและหายไปในที่สุด

รูปที่ 51. พิธีเหยียบเสน

การรำคล่องหงส์ ใช้ผู้รำ 8 คน โดยโนราใหญ่เป็น “พญาหงส์” โนราอื่น ๆ อีก 6 คน เป็นหงส์ และมีผู้รำเป็นพราน 1 คน เป็นการแสดงจากที่นายพรานเข้าจู่โจมไล่คล่องหงส์ ฝ่ายนางหงส์วิ่งหนี จนนายพรานก็ไล่คล่องได้ แต่พญาหงส์ใช้สติปัญญาจนสามารถหลุดจากบ่วงเป็นจบการรำ เชื่อกันว่าการรำคล่องหงส์ในโรงครู ทั้งตัวพญาหงส์คือโนราใหญ่และผู้แสดงเป็นพรานมีครูโนราเข้าทรงด้วย

ในห่อผ้าของนายพราน ประกอบด้วย ผลไม้ ยาสูบ ไม้ขีดไฟ พริก เกลือ กะปิ หัวหอม กระเทียม ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องครัวที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในการต้องเข้าป่าไปล่านางหงส์ ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตด้านอาหารการกินของชาวใต้ในสมัยโบราณ และสิ่งที่ขาดไม่ได้คืออาวุธของนายพราน คือ บ่วงนาคบาทที่ใช้สำหรับคล้องหงส์คือจับตัวนางหงส์นั่นเอง บางคนจะอาจเพิ่มขวานเป็นอาวุธประจำตัวของนายพรานอีกอย่างก็ได้

รูปที่ 52. ข้าวของในห่อผ้าของนายพรานตอนแสดงบทคล้องหงส์

การรำแทงเซ่ (จระเซ่) โดยจะรำหลังจาก คล้องหงส์แล้ว นับวันการรำชนิดนี้จะหาดูได้ยากและจะมีเฉพาะในการประกอบพิธีโนราโรงครูเท่านั้น ซึ่งจะมีเรื่องของพิธีกรรมและความศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีผู้รำ 8 คน โนราใหญ่จะรำเป็น “นายไกร” ที่เหลืออีก 6 คน เป็นสหายของนายไกร และมีผู้รับบทชาละวันอีก 1 คน ก่อนการแสดงหัวหน้าคณะก็จะว่าคาถาให้สมาธิกับโนราคนอื่นๆ เพื่อเป็นการป้องกันตัว เพราะเชื่อกันว่าคนที่จะทำตัวจระเซ่นั้นจะต้องเป็นผู้มีความรู้ทางเวทย์มนตร์คาถา เพราะหลังจากทำตัวจระเซ่เสร็จแล้วจะต้องทำพิธีบรรจุธาตุ เรียกวิญญาณไปใส่ เบิกหูเบิกตาเรียกเจตภูติไปใส่ หากทำไม่ถูกต้อง ก็อาจเป็นเสนียดจัญไรแก่ตนเองได้ ก่อนทำพิธีจะต้องมีการสังเวยครูด้วยหมากพลู ดอกไม้ ธูปเทียน และเหล้าขาว (ประเสริฐ รักรวงษ์, สัมภาษณ์ : 6 เมษายน 2550)

ด้านหน้าโรงที่จะไปแทงเซ่ จะต้องเอาหยวกกล้วย 3 ท่อน มาทำเป็นแพเพื่อให้นายไกรทองและสหายทั้งหกคนเหยียบออกไปแทงเซ่ การรำแทงเซ่จะเริ่มด้วยโนราใหญ่จุดเทียนตรงบายศรีและที่ครู แล้วขึ้นบทเพลงโทน (บทไกรทอง) เนื้อหาเป็นการทำขวัญนายไกร จากนั้นโนราจะเปลี่ยนเรื่องมาจับเรื่องราวฝ่ายชาละวันว่า เกิดนิมิตฝันประหลาดจึงต้องไปหาพระอัยกาให้เป็นผู้ทำนายฝัน พระอัยกาได้ทำนายฝันให้ว่าเป็นนางร้ายจะต้องถึงแก่วิต จากนั้น โนราร่ำรำด้วยท่ารำที่แสดงอำนาจของอาจสง่างามแล้วออกจากโรงไปแทงเซ่ ก่อนออกจากโรงบริกรรมคาถาแทงเซ่ ต่อจากนั้นโนราออกจากโรงใช้เท้าเหยียบแพหยวก แล้วกล่าว บริกรรมคาถา จากนั้นโนราใหญ่ผู้รำเป็นสหายนายไกร ก็รำรำไปยังตัวจระเซ่ แล้วโนราใหญ่กล่าวบริกรรมคาถากำกับแล้วจึงใช้หอกแทงเซ่ เอาเท้าถีบให้เซ่หงายท้อง โนราคนอื่นๆ ก็ใช้หอกแทงเซ่ต่อจากโนราใหญ่ แล้วว่าบทปลงอนิจจัง กรวดน้ำให้ชาละวัน จบแล้วว่าคาถาถอนเสนียดจากเซ่ เป็นอันจบกระบวนรำ

เหตุที่มีการรำแทงเซ่เนื่องจากการสืบทอดที่มาจากตำนานโนราในตอนที่พระยาสาายฟ้าพาดให้ทหารไปรับแม่ศรีมาลากลับเข้าเมืองนั้น เมื่อนางเดินทางมาถึงทางเข้าเมืองกลับมีจระเซ่

ขวางอยู่เป็นจำนวนมาก จนทหารต้องแทงจระเข้เหล่านั้นก่อนจึงสามารถกลับเข้าเมืองได้ และชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อคิลปินโนราเสียชีวิตไปแล้ว จะเกิดเป็นจระเข้แล้วจึงค่อยไปเกิดเป็นผีบรรพบุรุษอีกทอดหนึ่ง

การรำแทงเข้เป็นการแสดงเชิงพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ชวนติดตามมาก อย่างการรำแทงเข้ของหัวหน้าคณะโนราชุกลิ่น นอกจากจะสามารถสะกดผู้ชมให้ดูตั้งแต่ต้นจนจบได้แล้ว ยังมีบรรยากาศที่เพิ่มความขลังของการรำแทงเข้ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น คือเกิดฝนตกลงมาพอดีกับช่วงเวลาที่ไกรทองกำลังจะล่องแพเพื่อเข้ามาต่อสู้กับขาละวันในน้ำ แต่เมื่อการแสดงสิ้นสุดลงไม่นานเมฆฝนก็เริ่มสร้างซาและเหือดหายไปในช่วงระยะเวลาอันสั้นเท่านั้นเอง ทำให้ทั้งเจ้าภาพและชาวบ้านต่างพูดทำนองเดียวกันว่า “คณะนี้ทำรำแทงเข้ได้แน่จริงๆ” แสดงถึงความชื่นชมในการประกอบพิธีกรรมของนายโรงโนรานั้นเอง

รูปที่ 53. โนราประยูรทำพิธีแทงเข้ (จระเข้)

เมื่อรำบทแทงเข้เสร็จ คณะโนราก็กลับเข้าโรงโนรา จากนั้นโนราใหญ่จึงร้องบท “ชาครุหมอ” หรือ “ชาตายาย” เพื่อเป็นการบูชาครุหมอโนราและตายายโนรา โดยลูกหลานตายายโนราจะนำเงินบูชาครุตามกำลังศรัทธาเรียกว่า “เงินชาครุหมอตายาย” เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ครุหมอโนราหรือตายายโนรา มีพิธีขอขมาในความผิดพลาดของลูกหลานต่อตายายโนรา โดยลูกหลานจะต้องจุดธูปคนละกำเพื่อไหว้และกล่าวคำขอขมาตามโนราใหญ่ผู้นำพิธีกรรม แล้วโนราร้องบทชาครุหมอพร้อมกับขอพรตายายโนราให้แก่เจ้าภาพและลูกหลานตายายโนรา ช่วงนี้บางสายตระกูลโดยเฉพาะชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดสงขลาจะนิยม การรดน้ำคำไหว้ เพื่อขอพรตายายโนราโดยผ่านร่างทรง ซึ่งพบเห็นได้น้อยนักในการประกอบพิธีโนราโรงครุสมัยใหม่ โดยจะให้ลูกหลานเข้าแถวเรียงคิวกันมากกราบไหว้ตายายโนราในร่างทรงแล้วก็รดน้ำที่ผสมน้ำอบลอยดอกไม้ที่มีมือและเท้าของตายายโนราเพื่อขอพรจากท่าน ตายายโนราจะตอบรับด้วยการลูบหัวและหลังเบาๆ ส่วนเงินชาตายายที่รวบรวมได้นั้นก็จะนำไปรวมกับของมงคลอื่นๆ ได้แก่ ข้าวสาร ถั่วเขียว

ดอกไม้ เพื่อที่ตายายโนราในร่างทรงจะมอบสิ่งของเหล่านี้ให้กับลูกหลานไว้เป็นตัวแทนตายายโนรา เพื่อปกป้องคุ้มครองและเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง โดย *ข้าวสาร* หมายถึง ให้มีความบริสุทธิ์เหมือนอย่างเมล็ดข้าวที่ขาวนวล คือการสอนให้ทำความดีจึงจะเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งกายใจ *ถั่วเขียว* หมายถึง ความเจริญงอกงาม ให้มีการเติบโตเหมือนอย่างถั่วเขียวที่เกิดงายโตเร็ว *ดอกไม้* แทนความหมายให้มีแต่คนรักคนชอบเหมือนความสวยงามและหอมหวานของดอกไม้ *เงิน* ให้บังเกิดความมั่งคั่ง ร่ำรวยแก่ลูกหลาน

รูปที่ 54. การสร้งน้ำ (รดน้ำดำหัว) ตายายโนราเพื่อขอพร

หลังจากรดน้ำดำหัวขอพรบรรพบุรุษ บางครั้งโนราใหญ่อาจจะจะเชิญลูกหลานเข้ามาในโรงพิธีอีกครั้งเพื่อทำพิธีสะเดาะเคราะห์ หากเห็นว่าภายในสายตระกูลนี้มีปัญหา หรือเกิดการทะเลาะเบาะแว้งของลูกหลานจนต้องให้ตายายโนราเป็นผู้ไกล่เกลี่ย โดยจะทำให้ก่อนที่จะกล่าวบทร้องส่งตายายโนราให้กลับสู่ปรโลก แต่หากลูกหลานมีเรื่องที่ต้องการขอให้ตายายโนราช่วยแก้ไข หรือการบนบานที่จะประกอบพิธีโนราโรงครูครั้งต่อไปก็สามารถไปพูดคุยกันบนบ้านเจ้าภาพก็ได้ แต่เวลาเดียวกันนั้นในโรงพิธีก็จะมีกรร้องบท “ส่งครู” เพื่อส่งครูหมอบโนราหรือตายายโนรา กลับ ดังตัวอย่างบทร้องตอนหนึ่งว่า

ข้ายมาแล้วพวกเรา	ไบไม้มันเหงาเหงาไปทั้งป่า
ข้ายแล้วเวลา	เหมือนเจ้าพลายทองตามโขลง
ข้างไปไม่ลืมโรง	โขลงไปไม่ลืมน้องหนา
ตัดว่าร้องส่ง	ทุกองค์พระเทวดา
แรกเข้าเชิญมา	ถึงเวลาร้องส่งให้พ่อไป ฯลฯ....

(กฤตชัย สิ้นธุ์สาย, สัมภาษณ์: 25 สิงหาคม 2550)

การทำพิธีส่งตายายโนราซึ่งทำโดยโนราใหญ่ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านคาถาอาคม พิธีสำคัญสุดท้ายคือ “พิธีตัดเหมมรย” ซึ่งเหมมรย มีความหมายทั้งรูปธรรมและนามธรรม รูปธรรมคือการบนบานให้พันธะสัญญากับตายายโนราในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากสำเร็จก็จะจัดพิธีโนราโรงครูเพื่อตัดเหมมรยหอนั้นให้ขาด โดยในห่อจะประกอบด้วย ดอกไม้ เทียน และหมากห่อไว้ด้วยผ้าดิบสีขาวมัดไว้ด้วยสายสิญจน์ที่ปลายทั้งสองข้าง และนามธรรมเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีโรงครู ว่าจะต้องตัดเหมมรยให้ขาดอันเป็นพันธะสัญญาระหว่างลูกหลานผู้ยังมีชีวิตกับตายายในปรโลก

เริ่มต้นด้วยการการบิกรรมคาถา ต่อด้วยการทำข้าวสารเสกชุดไปนอกโรงโนราเพื่อขับไล่พวกผีไร่ที่อยู่ซึ่งมาเกาะโรงพิธีอยู่จะได้จากไป ไม่เกาะกินเจ้าบ้านหลังจากเลิกงาน และต้องตัดทั้งสายสิญจน์ที่เชื่อมจากหิ้งบูชามายังโรงพิธี จัดเชือกที่ผูกเสาโรงพิธี พลิกเสื่อที่ปูพื้น รื้อดับจากที่เป็นหลังคา ผ้าขาวที่เพดานศาล 1 มุม และห่อเหมมรย ซึ่งตั้งอยู่บนศาล เพื่อตัดขาดการเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับปรโลก (ประเสริฐ รักรวงษ์, สัมภาษณ์: 6 เมษายน 2550) หลังจากนั้นศิลปินโนราก็จะร้องบทส่งลา เพื่อเป็นการลาลาทั้งโรงพิธีที่เป็นเหมือนบ้านของโนรา ลาเจ้าภาพและเจ้าบ้านขอบคุณแม่ครัวที่ทำอาหารให้ทุกมื้อรวมทั้งขอบคุณผู้ชมที่เฝ้าคอยติดตามดูอย่างต่อเนื่อง ต่อด้วยการให้พรเพื่อให้ทุกคนต่างแยกย้ายเดินทางกลับบ้านอย่างสวัสดิภาพ

โดยอุปกรณ์ที่นายโรงตัดมี มีด 1 ด้าม เทียน 1 เล่ม และหมากพลู 1 คำ ในการตัดแต่ละอย่างจะต้องว่าคาถากำกับด้วย เสร็จแล้วเก็บเครื่องบนศาลหรือพาไลไปวางไว้นอกโรง ทำพิธีพลิกศาลพลิกหมอน รำบนศาล แล้วถอดเทริดออก เป็นอันเสร็จพิธีการรำโนราโรงครู

3. พิธีโนราโรงครูสายตระกูลกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

โดยรวมแล้วการประกอบพิธีโนราโรงครูในสายตระกูลของจังหวัดอื่นในภาคใต้ก็จะมีลักษณะใกล้เคียงกับพิธีโนราโรงของครูชาวบ้านในจังหวัดสงขลาอย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้น อาจตัดบางอย่างหรือเพิ่มบางส่วน แต่ก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก อย่างเช่น หากเป็นการจัดงานที่ใช้เวลาเพียง 3 วัน ก็จะมีการเชิญตายายโนราให้แล้วเสร็จในคืนวันพฤหัสบดี และทำพิธีส่งตายายในวันศุกร์เลย เป็นอันเสร็จพิธี สำหรับพิธีกรรมโนราโรงครูที่ใช้เวลาถึง 4 วัน คืนวันพฤหัสบดีก็จะมีการแสดงโนราและจะเชิญตายายโนรามารับลูกหลานในวันศุกร์และทำพิธีส่งในวันเสาร์ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญของการประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูไม่ได้อยู่ที่จำนวนวันแต่ ครูหมอนหรือตายายโนราต่างหากที่เป็นศูนย์รวมและจุดกำเนิดของพิธีกรรม ขณะเดียวกันพิธีกรรมจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้เลยหากขาดอีกฝ่ายที่เป็นเหมือนลูกดุ่มที่มีน้ำหนักและความสำคัญเท่ากันคือ ลูกหลานใน

สายตระกูลผู้สืบทอด ดังนั้นการบริหารจัดการของลูกหลานภายในสายตระกูลจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยเฉพาะการสนับสนุนทางการเงิน

เหตุผลสำคัญที่ทำให้มีการจัดงานโนราโรงครูห่างหรือลดน้อยลงไปจากอดีต ส่วนหนึ่งก็คือเรื่องของค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการประกอบพิธีต่อครั้งสูงขึ้นมาก และมีเจ้าภาพผู้รับผิดชอบเรื่องการเงินเพียงคนเดียวจึงต้องรับภาระที่ค่อนข้างหนัก หลายตระกูลจึงมีแนวทางที่ดีในการบริหารจัดการในบรรดาญาติพี่น้องคือ แม้ว่าจะมีเจ้าภาพใหญ่คนเดียวแต่ญาติพี่น้องที่เหลือก็จะช่วยกันทั้งเงินและแรงงานตามกำลังความสามารถแม้จะไม่มีแบ่งความรับผิดชอบกันอย่างเป็นทางการ

ลักษณะของการบริหารจัดการทางการเงินเพื่อประกอบพิธีโนราโรงครูที่น่าสนใจอีกครอบครัวหนึ่ง คือสายตระกูลของอาจารย์โสภาส อีสโม เป็นการนัดหมายกันระหว่างเครือญาติทุกคนในระยะเวลาที่กำหนดไว้คือ 3 ปีต่อการจัดงาน 1 ครั้ง จึงทำให้เครือญาติมีส่วนร่วมและช่วยเหลือเรื่องเงินกันอย่างถ้วนหน้า เป็นลักษณะองค์กรที่เกิดขึ้นในบรรดาญาติพี่น้อง โดยจัดเป็นระบบ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจนคือ มีตำแหน่งประธานเพื่อดูแลเรื่องราวทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับตายายโนราในยามปกติ แต่หากมีงานพิธีกรรมก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำโดยการสั่งการผ่านฝ่ายอื่นๆ คือ ฝ่ายการเงินที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องรายรับที่ได้มาจากเครือญาติในสายตระกูลและค่าใช้จ่ายในการจัดงานทั้งหมด ฝ่ายสถานที่ก็จะรับผิดชอบเรื่องการปลูกสร้างโรงโนรา และบริเวณที่ใช้ต้อนรับแขกและผู้ชม และที่ขาดไม่ได้ก็คือฝ่ายต้อนรับที่คอยให้บริการทั้งศิลปินโนรา ญาติพี่น้องและแขกผู้มาร่วมงานให้ได้รับความสะดวกสบายที่สุด ส่วนเรื่องอาหารสำหรับเลี้ยงต้อนรับผู้ร่วมงานทั้งหมดก็จะอยู่ในความดูแลของฝ่ายโรงครัว โดยทุกตำแหน่งจะมีการสืบทอดกันในตระกูล เช่น ตำแหน่งประธานซึ่งก่อนนี้ลุงของอาจารย์โสภาสเป็นผู้รับผิดชอบแต่เมื่อท่านเสียชีวิตไปก็ตกเป็นหน้าที่ของน้าอาจารย์แทน ดังนั้นเมื่อเสร็จงานแล้วมีเงินเหลือเท่าไรก็จะเอาส่วนนั้นกลับมาเข้ากองทุน ให้กลุ่มญาติพี่น้องได้หยิบยืมเมื่อคราวจำเป็น เช่น ลูกหลานใครต้องไปเรียนต่อแต่ยังขาดเงินก็สามารถยืมเงินส่วนนี้ไปใช้ก่อนได้ เป็นการยืมเงินจากบรรพบุรุษนับว่าเป็นการสร้างความกลมเกลียวในหมู่เครือญาติได้อีกทางหนึ่งแต่ทุกคนก็ต้องตั้งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์ คือยืมแล้วต้องคืนเพื่อให้คนอื่นได้มาใช้ประโยชน์ต่อไป (โสภาส อีสโม, สัมภาษณ์: 5 มิถุนายน 2550) โดยสิ่งที่ทำให้สายตระกูลนี้มีการจัดโนราโรงครูอย่างเป็นระบบได้ ก็มาจากปัจจัยหลายประการ ดังนี้

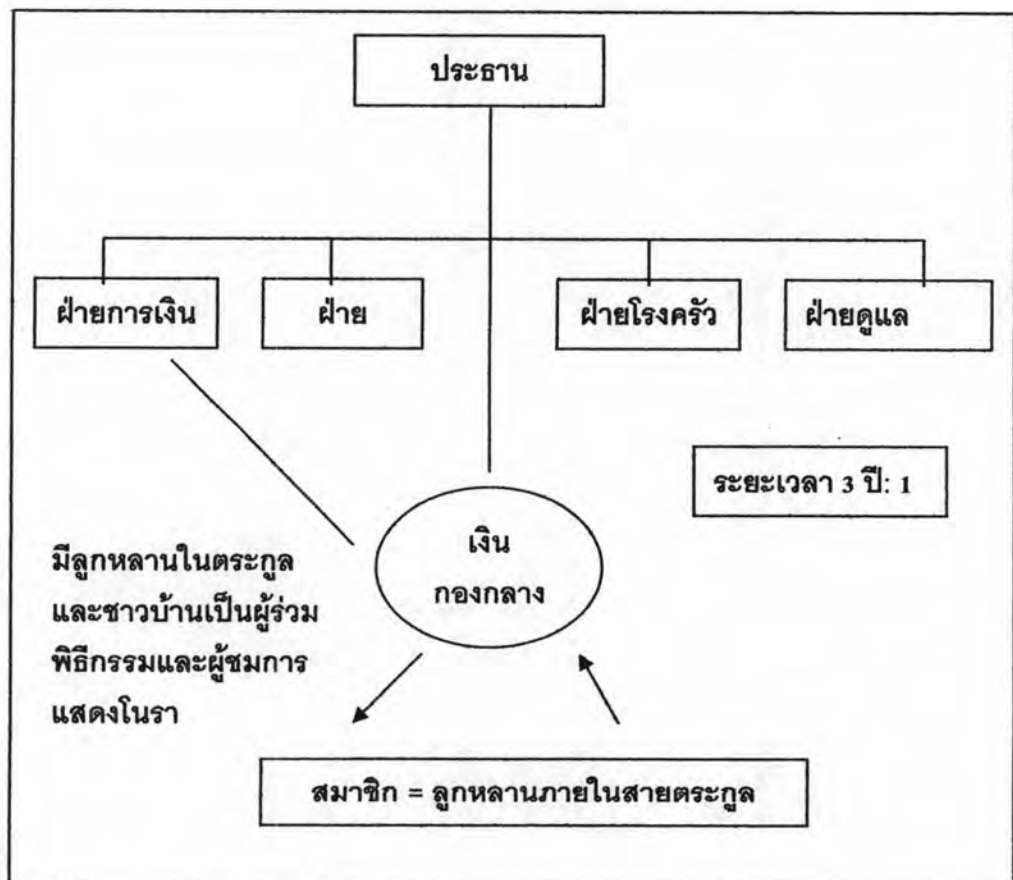
ประการที่ 1. สมาชิกในสายตระกูลส่วนใหญ่ค่อนข้างมีการศึกษา จึงได้นำระบบที่เป็นทางการเข้ามาปรับใช้กับลักษณะความเชื่ออาหารกันตามอย่างธรรมชาติของครอบครัวที่มีความยึดหยุ่น ประณีประนอม ซึ่งเป็นการผสมผสานที่ลงตัว

ประการที่ 2. มีการกำหนดช่วงเวลานัดหมายของการจัดพิธีกรรมที่แน่นอน คือ 3 ปี/ครั้ง เหมือนเป็นพันธะสัญญาที่รับรู้กันในสายตระกูล ที่ทำให้ลูกหลานกลับมารวมตัวกันอย่างพร้อมเพรียงเมื่อถึงเวลา

ประการที่ 3. ความเชื่อความศรัทธาของลูกหลานที่ยังคงมีต่อตายายโนรา ว่าสามารถช่วยปกป้อง ค้ำครอง และช่วยบิดเป่าภัยอันตราย นั่นคือตายายโนรายังคงเป็นที่พึ่งทางใจให้กับลูกหลานในตระกูลได้ดีเสมอมา

ประการที่ 4. ความเชื่อใจ และความซื่อสัตย์ภายในสายตระกูล ทั้งความซื่อสัตย์ต่อบรรพบุรุษและความซื่อสัตย์ต่อเครือญาติ ที่ยังคงทำให้กองทุนตายายโนราในสายตระกูลยังคงอยู่ เพราะหากลูกหลานที่ได้ยืมเงินกองทุนไปแล้วไม่คืนก็จะมีเงินหมุนเวียนในการจัดงานพิธีกรรมในครั้งต่อไป

แสดงให้เห็นว่าโนราโรงครูเป็นทั้งการละเล่นที่ให้ความบันเทิง พิธีกรรมความเชื่อ ตลอดจนเป็นระบบปกครองระดับเครือญาติของท้องถิ่นที่ดีในวัฒนธรรมชาวใต้ด้วย

รูปที่ 55. การบริหารจัดการ กองทุนโนราโรงครู ภายในสายตระกูล

4. ความหมายทางสัญลักษณ์ของพิธีโนราโรงครูสายตระกูล

การประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากเหตุผลหรือความหมายทางสัญลักษณ์ที่เป็นข้อกำหนด ให้เกิดการแสดงออกในการประกอบพิธีกรรม โดยสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดพิธีโนราโรงครูในสายตระกูล มีหลายประการ ดังนี้

- การจัดพิธีโนราโรงครูมีหัวใจสำคัญ คือการระลึกถึง การทำบุญ และอุทิศส่วนกุศล เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษทั้งที่เป็นครูหมอนโนราและบรรพบุรุษของตระกูลตนเอง
- เป็นการแก้บน เพื่อขอบคุณตายายโนราที่ช่วยดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขหรือช่วยในสิ่งที่ลูกหลานร้องขอ
- เพื่อต้องการให้ลูกหลานได้พบเจอกับตายายโนรา อาจเป็นความต้องการของตายายโนรา ที่มาบอกให้ลูกหลานจัดงานเพราะอยากให้ลูกหลานได้มารวมตัวกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน หรือเป็นความต้องการของลูกหลานเองก็ได้
- ครอบกำหนดเวลาที่ลูกหลานได้สัญญา กับบรรพบุรุษไว้ว่าจะจัดพิธีโนราโรงครูขึ้นอีก เช่น มีการตกลงกันไว้ว่า 3 หรือ 5 ปีต่อครั้ง เมื่อถึงเวลาก็ต้องทำ
- เป็นความเชื่อเรื่องการรักษาอาการป่วยไข้ ที่เชื่อว่าครูหมอนโนราและพิธีกรรมโนราโรงครูสามารถรักษาอาการป่วยไข้ที่มาจากความผิดปกติของร่างกาย โรคภัยหรือเกิดจากการกระทำของตายายโนราก็สามารถแก้ไขด้วยการบนบาน การรักษาทางยาหรือเวทย์มนตร์คาถาโดยผ่านโนราหรือร่างทรงตายายโนรา
- เป็นการสืบเชื้อสายและเป็นการปฏิบัติที่ต้องสืบทอดพิธีกรรมของสายตระกูล ดังที่เจียรชัย อิศรเดช (2546:45) กล่าวว่า โนราเป็นสื่อบันเทิงและสื่อพิธีกรรมเป็นชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น มีระบบความเชื่อ "ตายาย" ผูกพันกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานฝ่ายหญิง (matrilocality) ที่เมื่อฝ่ายชายแต่งงานแล้วก็จะย้ายไปอยู่กับฝ่ายหญิง ซึ่งสอดคล้องกับคำที่ชาวใต้ใช้เรียกขานบรรพบุรุษที่พวกเขานับถือว่าตายายโนรา อันเป็นคำสื่อถึงญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายแม่ หรือฝ่ายหญิง แต่ขณะเดียวกันผู้วิจัยกลับเห็นว่าในสังคมได้นั้นไม่ได้มีการกำหนดว่าต้องมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายแม่ (matrilineal) ในทางปฏิบัติมีลักษณะการสืบเชื้อสายสองฝ่าย (bilateral descent) คือเป็นความผูกพันที่บุคคลมีอยู่กับญาติพี่น้องทุกฝ่ายเท่าเทียมกันหรือไม่ต่างกัน บุคคลจะถูกกำหนดให้ขึ้นอยู่กับกลุ่มญาติที่สนิทเท่านั้น ในกลุ่มญาติประเภทนี้จะประกอบด้วยญาติทั้งฝ่ายบิดาและมารดา บุคคลสามารถจะนับเชื้อสาย สืบมรดก สืบวงศ์ตระกูลทั้งฝ่ายบิดาและมารดาเท่าเทียมกัน ชายาโบราณของญาติสนิทในลักษณะนี้ทางมานุษยวิทยาเรียกว่า "กลุ่มเครือญาติ" (kindred group) (ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, 2539: 96) ยกตัวอย่างการสืบทอดพิธีโนราโรงครูของครอบครัวนางอารี คงเพ็ง ที่ยังคงมีการนับถือตายายโนราทั้งฝ่ายพ่อและแม่ ขณะเดียวกันการเชิญตายายโนราเข้าทรงก็ขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายใดเป็นเจ้าของ

5. ผู้เข้าร่วมและรูปแบบการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม : การทำหน้าที่ของ โนราโรงครู

แม้ว่าพิธีโนราโรงครูจะเป็นพิธีกรรมที่เปิดเผยต่อสาธารณชน หรือผู้ที่ต้องการชมก็ตาม แต่เนื่องด้วยการประกอบพิธีโนราโรงครูระดับสายตระกูล ส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อเครือญาติในตระกูล ดังนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจึงมักจำกัดอยู่เฉพาะลูกหลานตายายโนราเป็นส่วนใหญ่

1. **ตายายโนรา** มีสองลักษณะคือ ตายายโนราที่เคยมีชีวิตอยู่จริงในโลกมนุษย์และเป็นเชื้อสายของลูกหลานในสายตระกูลเดียวกัน และตายายโนราที่มาจากความเชื่อเรื่องตำนานโนรา เป็นผู้ให้กำเนิดการแสดงโนราจึงได้รับการยกย่องให้เป็น ครูหมอหรือครูตัน โดยมีทั้งหมด 12 องค์ ได้แก่ พระเทพสิงหนร, ขุนศรีศรัทธา, พระม่วงทอง, หม่อมรอง, พระยาสายฟ้าฟาด, พรานบุญ, แม่ศรีมาลา, แม่ฉนวนทองสำลี, แม่แขนอ่อนฝ่ายขวา, แม่แขนอ่อนฝ่ายซ้าย, แม่ศรีดอกไม้และแม่ควีนเหินเป็นต้น ตายายโนราจึงถือได้ว่าเป็นวิญญาณบรรพบุรุษของผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลานกับบรรพบุรุษในสายตระกูลที่มีความเชื่อเรื่องนี้ที่ถูกนำมาใช้เป็นศูนย์กลางของการรวมตัวเพื่อให้เกิดพิธีโนราโรงครู ซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

2. **คณะโนรา** เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมเป็นตัวดำเนินหรือขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่างๆ ในพิธีกรรมเป็นไปได้ด้วยดี ประกอบด้วย โนราใหญ่ (หัวหน้าคณะ) นักดนตรี นางรำ และลูกคู่ เป็นต้น ซึ่งจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

3. **เจ้าภาพ** เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบทุกอย่างในงานพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มจนเสร็จสิ้น อาจมีคนเดียวหรือเป็นคณะเจ้าภาพร่วมกันในหมู่บ้านหนึ่งก็ได้เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระด้านการเงินที่นำมาใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรม

4. **คนทรง** เป็นผู้ที่มีความสำคัญมากในพิธีโนราโรงครู เพราะเป็นตัวแทนหรือเป็นผู้ที่ทำให้ตายายโนราผู้มีวิญญาณแต่ไร้ตัวตน ได้มีตัวตน สัมผัสได้ กอดได้กับลูกหลาน คนทรงจึงมักเป็นผู้มีเชื้อสายโนราหรือเป็นลูกหลานตายายโนรา แต่เป็นคนที่ครูหมอหรือตายายโนราเป็นผู้เลือกเอง ที่เรียกกันว่า เป็นคนมีที่นั่งให้ตายายโนราประทับทรงได้ หากร่างทรงเสียชีวิตก็ต้องทำพิธีหาร่างทรงใหม่ โดยคนทรงนั้นถือเป็นคนกลางระหว่างตายายโนรากับลูกหลาน ที่เป็นตัวเชื่อมในการบอกกล่าวความต้องการของตายายโนราให้ลูกหลานได้รับรู้และยังเป็นตัวแทนของตายายโนราให้ลูกหลานได้กราบไหว้ด้วย

5. พระสงฆ์ ทำหน้าที่ในการสวดมนต์ขณะประกอบพิธีครอบเทริด ให้ศีลให้พรแก่ โนราใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าพิธี นิยมเชิญพระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือใน ท้องถิ่น จำนวน 9 รูป

6. ครูโนรา เป็นบุคคลที่สำคัญในการให้กำลังใจแก่ศิษย์ที่เข้าพิธีครอบเทริด และยังมี บทบาทสำคัญหลังครอบเทริดโดยเป็นผู้ให้โอวาทแก่ศิษย์ แสดงว่าการศึกษาศาสตร์โนราได้จบลง แล้ว

7. พ่อแม่ผู้ปกครองของผู้เข้าพิธีครอบเทริด ทำหน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ ให้กับบุตรหลานที่จะเข้าพิธีครอบเทริด และมีส่วนร่วมในการหย่อนสายสิญจน์ที่แขวนเทริดไว้ขณะ ครอบเทริดโนราใหม่ร่วมกับครูโนราด้วย

8. ผู้เข้ารับการครอบเทริด เป็นศิลปินโนราที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ผ่านการบวช เรียนในทางพุทธศาสนามาแล้ว และมีความรู้เรื่องโนราเพียงพอสำหรับการเป็นโนราใหญ่ประกอบ พิธีกรรมต่อไปได้

9. ลูกหลานตายายโนราในสายตระกูล มีความสำคัญไม่ต่างจากผู้ร่วมพิธีกรรมคนอื่นๆ เพราะการจัดพิธีโนราโรงครูสายตระกูลก็เพื่อให้เกิดการรวมตัวของญาติพี่น้องเพื่อสานสัมพันธ์ที่ดี ต่อไป และส่วนมากจะเข้ามาทำพิธีกับบตต่อตายายโนราหลังจากที่ได้รับในสิ่งที่ต้องการ หรือเข้า มาทำพิธีเหยียบเสนเพื่อรักษาให้หายในพิธีนี้ด้วยก็ได้

10. แขกรับเชิญและแขกไม่ต้องรับเชิญ (ผู้ชม) ในขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมที่ เป็นการเฉพาะในสายตระกูลนี้ แขกที่ได้รับเชิญซึ่งอาจเป็นเพื่อนบ้าน เพื่อนของเจ้าภาพ ซึ่งจะมี หน้าที่เหมือนกับผู้ชมทั่วไป คือเป็นผู้เฝ้ามองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้นแต่ไม่สามารถเข้าไปร่วม กิจกรรมได้ เนื่องจากข้อจำกัดอย่างหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมโนราสายตระกูลก็เป็นกิจกรรม ที่มีขึ้นเพื่อลูกหลานในตระกูลเท่านั้น เนื่องจากเรื่องที่เกิดขึ้นหรือนำมาพูดคุยกันก็จะเป็นเรื่อง ภายในครอบครัวหรือเครือญาติเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการปรึกษาเรื่องการเรียนรู้ การงานของ ลูกหลาน รวมทั้งการว่ากล่าวตักเตือนลูกหลานที่ไม่ถูกต้อง หรือการประนีประนอมให้ลูกหลาน ที่ซุ่มซ่องหมองใจได้เข้าใจกัน

ทั้งนี้เจ้าภาพก็จะมีกรปลูกสร้างโรงครัวเป็นพิเศษ เพื่อเตรียมอาหารทั้งคาวหวาน ไว้เลี้ยงดูปู่เสื่อผู้ที่มีร่วมงานอย่างเต็มที่ในทุกๆ มื้อตั้งแต่ก่อนเริ่มงานจนถึงเสร็จงาน เพราะมีธรรมเนียมที่เชื่อถือปฏิบัติกันว่าถ้ามีเพื่อนใกล้ไกลหรือมีญาติจากถิ่นไกลเดินทางมาเจ้าของบ้านจะต้อง ขวนให้รับประทานอาหาร และให้การต้อนรับเป็นอย่างดี อันเป็นการแสดงถึงความเป็นกันเองและ ให้เกียรติกัน ดังคำโบราณที่ว่า “ใครมาถึงเรือนชานก็ต้องต้อนรับ” นั่นเอง สำหรับฝ่ายของผู้เข้าร่วม พิธีกรรมทั้งที่เป็นญาติพี่น้องร่วมสายตระกูลเดียวกันและแขกทั่วไปที่ได้รับเชิญมาร่วมงานก็จะมา

ร่วมกันกินงาน คือมาในฐานะแขกซึ่งถือเป็นงานสำคัญและหน้าที่ของญาติมิตรที่ต้องช่วยเหลือกัน มีทั้งในงานแต่งงาน งานบวช รวมทั้งงานโนราโรงครูกี่เช่นกัน โดยนอกจากการเป็นแขกแล้วญาติและเพื่อนบ้านก็จะถือเป็นธรรมเนียมสำคัญเช่นกันที่ต้องช่วยเหลือทั้งแรงงานและวัสดุสิ่งของแก่เจ้าภาพ เรียกว่า การช่วยงาน โดยสมัยนี้มักเป็นการช่วยเรื่องเงินมากกว่าด้วย แรงงานเหมือนอย่างสมัยก่อน

พิธีโนราโรงครุชุมชน

มีผู้สันนิษฐานว่า แต่เดิมชาวบ้านน่าจะนับถือเฉพาะผีพ่อแม่ตายายที่เคยมีตัวตนในอดีต และทำพิธีไหว้ผี เข้าทรงกันมาแต่โบราณ จนกระทั่งการร่ายรำโนรา ซึ่งเป็นนาฏยศาสตร์ของอินเดีย เข้ามาถึงคาบสมุทรมหานคร จึงเกิดการผสมผสานระหว่างความเชื่อครุหมอโนราและตายายของชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมาหัดรำโนราก็เลยต้องไหว้ทั้งครุหมอและตายาย ทำให้เกิดเป็นพิธีโนราโรงครุขึ้นเรื่อยมา (วันดี สันติวุฒิมณี, 2544: 90)

หากเป็นไปตามลักษณะนี้ก็หมายถึงเกิดการประกอบพิธีโนราโรงครุภายในสายตระกูลที่ชาวบ้านเคยนับถือผีตายายที่เสียชีวิตและเพิ่มการนับถือครุหมอโนรา เกิดเป็นการประกอบพิธีโนราโรงครุสายตระกูล ซึ่งจัดเป็นเรื่องส่วนตัว (private) แล้วความศรัทธาของหลายๆ สายตระกูลก็นำไปสู่การรวมตัวของผู้ที่มีความเชื่อในครุหมอหรือตายายโนราเหมือนๆ กันมารวมกันเกิดเป็นโนราโรงครุในชุมชนกลายเป็นเรื่องของสาธารณะ (public sphere) เพราะพิธีโนราโรงครุของชุมชนส่วนใหญ่จะใช้วัดเป็นศูนย์กลางจึงกลายเป็นพื้นที่ทางสังคม (social space) ของลูกหลานตายายโนราได้มาร่วมประกอบพิธีตามความศรัทธาร่วมกัน โดยสลายเส้นแบ่งของสายตระกูลออกไป แต่จริงแล้วก็ยังมีลักษณะที่คาบเกี่ยวและเชื่อมโยงกันโดยไม่สามารถจะชี้ชัดได้ว่าเกิดจากที่ใดแล้วขยายสู่ที่ใด เพราะก็มีความเป็นไปได้เหมือนกันที่เกิดจากการจัดโนราโรงครุในระดับชุมชนของชาวบ้านตามความเชื่อเรื่องตำนานการเกิดโนรา แล้วความเชื่อเหล่านั้นก็ได้แพร่หลายไปเป็นพิธีกรรมของแต่ละสายตระกูลที่หลัง

นอกจากพิธีโนราโรงครุของชาวบ้านที่จัดขึ้นเพื่อเซ่นสรวงบูชาตายายโนราภายในสายตระกูลเป็นหลักอย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังมี โнораโรงครุชุมชนที่เป็นงานของลูกหลานตายายโนราทุกคนสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้ อย่างเท่าเทียมกันก็คือและยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบันคือ โнораโรงครุวัดท่ากระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา และโนราโรงครุตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง ซึ่งได้กลายเป็นประเพณีประจำปีของท้องถิ่นไปแล้ว โดยเนื้อหาสาระและจุดมุ่งหมายในการจัดที่แตกต่างกันอันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่ตั้งนี้

1. พิธีโนราโรงครูท่าคุระ

พิธีโนราโรงครูท่าคุระหรือที่ชาวบ้านมักเรียกกันจนติดปากว่า “งานตายายย่าน” คำว่า ตายาย หมายถึง บรรพบุรุษ, ย่าน หมายถึง เทือกเขา รวมความแล้วงานตายายย่าน คือ งานรวบรวมลูกหลานชาวท่าคุระให้มาพบกันในปีหนึ่งปี (เป็นวัน “ชุมชาติ หรือ ชุมญาติ” ตามคำท้องถิ่น) โดยยึดเอาเจ้าแม่อยู่หัว เป็นศูนย์กลาง และมีสัญลักษณ์ร่วมกันทางวัฒนธรรม

เจ้าแม่อยู่หัว หมายถึง พระพุทธรูปทองคำที่สร้างแทนตัวบุคคลที่ชาวบ้านท่าคุระและบุคคลทั่วไปให้ความเคารพนับถือ หลายคนอาจเกิดความสงสัยว่าพระพุทธรูปจะเป็นเพศหญิงได้อย่างไร เช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ที่คิดว่าเจ้าแม่อยู่หัวก็ต้องเป็นผู้หญิงอย่างแน่นอน แต่แท้จริงแล้วพระพุทธรูปทองคำเป็นเพศชาย โดยเรื่องสืบเนื่องมาจากตำนานโนราที่แม่ศรีมาลาถูกเนรเทศมาติดเกาะแล้วให้กำเนิดพระโอรส ได้รับความช่วยเหลือจากสองตายาย เมื่อต้องกลับเมืองจึงมอบทองของมีค่าไว้เป็นที่ระลึก ภายหลังสองตายายจึงนำทองคำนั้นมาหล่อเป็นพระพุทธรูปทองคำที่มีขนาดหน้าตักกว้าง 2 นิ้ว และเพื่อระลึกถึงแม่ศรีมาลาที่พระโอรสจึงได้ตั้งชื่อว่าเจ้าแม่อยู่หัว ซึ่งเจ้าแม่หมายถึงแม่ศรีมาลา และอยู่หัวก็หมายถึงพระโอรสที่เป็นหน่อเนื้อเชื้อษัตริย์เปรียบเหมือนพระเจ้าอยู่หัว สันนิษฐานว่ามีการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยตอนปลายหรืออยุธยาตอนต้น ประมาณ พ.ศ.1900 เป็นมรดกตกทอดมาให้คนรุ่นหลังได้เคารพสักการบูชาสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่รวมจิตใจเป็นหนึ่งทำให้ลูกหลานเกิดความรักความสามัคคีสืบมา ด้วยความเชื่อและศรัทธาว่าเจ้าแม่อยู่หัวมีความศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนทั่วไปจึงแสดงความจงรักภักดี ความกตัญญูตเวที ความศรัทธาโดยการสมโภชและสงฆ์เจ้าแม่อยู่หัวทุกปี ส่วนหนึ่งก็เกิดมาจากตำนานว่าเจ้าแม่อยู่หัวที่ถูกหล่อขึ้นนั้นตรงกับวันพุธแรกของเดือน 6 ข้างแรม ชาวบ้านท่าคุระเองรวมทั้งที่ย้ายภูมิลำเนาไปถิ่นอื่นจะกลับมาชุมนุมพร้อมกันในวันนั้น เพื่อร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ พร้อมกับการทำบุญแสดงกตเวทิตาต่อ “เจ้าแม่อยู่หัว” ด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านท่าคุระเชื่อว่าเจ้าแม่อยู่หัวสามารถดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษกับคนในหมู่บ้านได้ จึงมีการบนบานขอสิ่งต่างๆ และนิยมแก้บนด้วยโนรา

ลำดับขั้นตอนและสัญลักษณ์ในพิธีกรรม มีระยะเวลาต่างจากพิธีโนราโรงครูทั่วไปที่นิยมจัดกัน 3 วัน แต่สำหรับพิธีโนราโรงครูท่าคุระนั้นมีเพียง 2 วันเท่านั้น

พิธีกรรมวันแรก (วันพุธ)

ในวันพุธแรกข้างแรมเดือนหกช่วงเช้า มีการทอดผ้าป่าประจำปี ช่วงบ่ายชาวบ้านจะช่วยกันเตรียมหมากพลู ขนมลา ขนมพอง และผ้าสำหรับใช้ห่มเปลี่ยนพระภูษาผ้าทรง

องค์

เจ้าแม่อยู่หัวหลังจากอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัวออกจากผอบที่ประดิษฐานมาสร่งน้ำ และชาวบ้านเชื่อว่าน้ำที่สร่งเจ้าแม่อยู่หัวแล้วเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากนำไปผสมน้ำอาบหรือลูบหัวจะเป็นสิริมงคลและช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยได้ ตกเย็นคณะโนราผู้ทำหน้าที่ในงานก็จะทำพิธีเบิกโรง กราบครู เหมือนกับโนราโรงครูชาวบ้านทั่วไป ตกค่ำมีโนราแสดงให้ชาวบ้านชม

รูปที่ 57. เจ้าแม่อยู่หัว รูปเคารพสำคัญของลูกหลานตายายโนรา
วัดท่ากระ อำเภอสทิงพระ สงขลา ต้นกำเนิดของงานประเพณีตายายย่าน

พิธีกรรมวันที่สอง (วันพฤษหส์บติ)

วันพฤษหส์บติเป็นการแก้บนของลูกหลานว่านเครือตามที่ได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ โดยการแก้บนที่นิยมกันก็คือ บวชพระ บวชสามเณร หรือบวชชีถวาย นอกจากนี้ก็มีการถวายข้าวตอก ดอกไม้ ปัจจัยไทยทาน และที่นิยมกันก็คือรำโนราถวายมือมี ทั้งรำออกพราน รำทรงเครื่อง แล้วแต่ใครบนไว้อย่างไรโดยมักจะมีคนเพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านด้วยเนื่องจากชาวบ้านยังเชื่อกันอีกว่า เจ้าแม่อยู่หัวโปรดปราน "โนรา" เป็นพิเศษ ในงานประเพณีตายายย่านทุกปีจึงต้องมีการรำโนราโรงครูที่เป็นการรำโนราตามตำนานดั้งเดิม มีการประกอบพิธีกรรมครบถ้วน เริ่มจากเลือกที่ตั้งโรงพิธีให้ถูกทิศทาง มีศาลและเครื่องเช่นบวงสรวงครบถ้วน การแสดงเริ่มตั้งแต่ตั้งเครื่องโหมโรง ประกาศเชิญราชครู รำเบิกโรง รำแม่บท ออกพราน รำคล้องหงส์ รำแทงเข้ และแสดงเรื่อง ดังนั้นคณะโนราที่มาแสดงในงานต้องมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถประกอบพิธีได้อย่างถูกต้อง

เนื่องจากมีจำนวนผู้ที่มาแก้บนมากขึ้นทุกปี ทำให้ทางคณะกรรมการจัดงานมีการจัดบริการไว้อย่างเป็นระบบและเพิ่มความสะดวกสำหรับผู้ที่ต้องการมาแก้บน โดยมีเคาน์เตอร์สำหรับจำหน่ายบัตรแก้บน เช่น รำออกพราน 40 บาท รำทรงเครื่อง 100 บาท และหากใครต้องการทำพิธีเหยียบเสนก็ต้องซื้อตัวโนรา 100 บาท เป็นต้น โดยทางวัดจะเตรียมหมากพลู

และดอกไม้ไว้พร้อม ซึ่งก็จะมีการทำพิธีแก้บนไปจนช่วงเย็นและในตอนกลางคืนวันพฤหัสบดี
 ในราแสดงส่งครูอีกหนึ่งคืน จนกลายเป็นงานประเพณีประจำปีและเป็นที่ยึดมั่นกันไปจนได้รับการ
 รวมอยู่ในงานประเพณีที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวที่รัก
 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เข้าไปสัมผัส

รูปที่ 58. ห้องจำหน่ายตัวแก้บนในงานโนราโรงครูท่าคุระ

เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไป พิธีโนราโรงครูท่าคุระปัจจุบันนี้ไม่จำเป็นต้องสร้างโรง
 โนราก็ได้ อย่างที่คณะโนราสมพงษ์น้อย ศ. สมบูรณ์ศิลป์มาทำหน้าที่เป็นประจำปี พ.ศ. 2550 นี้ ได้
 ยึดศาลาเป็นเหมือนโรงพิธีให้ชาวบ้านได้เข้ามาแก้บนด้วยการรำโดยสวมเครื่องทรงโนราบ้าง
 การรำน้าพรานบ้าง เป็นต้น โดยชาวบ้านที่เข้ามาแก้บนนั้นมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี และยิ่งขยาย
 พื้นที่ข้ามวัฒนธรรมไปมากขึ้นด้วย เช่น เป็นลูกหลานของชาวท่าคุระเองที่ไปอยู่อาศัยยังพื้นที่
 จังหวัดต่างๆ ทั้งในภาคใต้และภาคอื่นๆ และขณะเดียวกันก็ได้มีการชักชวนให้กับเพื่อนที่รู้จักซึ่ง
 อาจเป็นชาวใต้หรือท้องถิ่นอื่นให้เข้ามาสัมผัสและเชื่อเหมือนๆ กัน เป็นเหตุให้ความนิยมและ
 ศรัทธาในเจ้าแม่อยู่หัวยิ่งเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้เมื่อเป็นงานประเพณีที่ 1 ปี จะมีเพียง 1 ครั้ง ก็ยิ่งทำให้มีความยิ่งใหญ่มากขึ้น
 เช่นกัน ปัจจุบันเมื่อมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมากขึ้น การให้บริการของวัด หรือกระบวนการในการให้
 ชาวบ้านเข้ามาแก้บนนั้นก็เปลี่ยนแปลงไป ยิ่งจำนวนคนมากการแก้บนซึ่งปกติก็จะทำพอเป็นพิธีก็
 ยังมีสัดส่วนของเวลาต่อหนึ่งคนน้อยลง ทุกอย่างจึงแปรสภาพไปสู่ระบบธุรกิจมากขึ้น ทั้งการ
 จำหน่ายบัตรคิวแก้บน การจำหน่ายของแก้บน กิจกรรมทุกอย่างที่ดำเนินไปก็เพราะมีเงินเป็น
 ตัวขับเคลื่อนแทบทั้งสิ้นโดยอาศัยความเชื่อความศรัทธาเป็นจุดกำเนิด

2. พิธีโนราโรงครูท่าแค

โนราโรงครูหัตถ์ถ้อยรามหรือวัดแค ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง เริ่มจัดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 เมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพรทรงสร้างรูปปั้นขุนศรีศรัทธาและพราณบุญขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาของศิลปินโนราและชาวบ้านทั่วไป บวกกับความเชื่อเรื่องโนราที่มีอยู่แล้วจึงจัดให้มีโนราโรงครูขึ้น (พิทยา บุขรรัตน์, 2537: 142) มีความมุ่งหมายในการจัดเพื่อให้ครูหมอนโนรา หรือตายายโนราทั้งหมดมาร่วมชุมนุมกันโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องสายตระกูลมาเป็นตัวกำหนด เพราะชาวบ้านเชื่อว่า บ้านท่าแคเป็นแหล่งกำเนิดโนรา และเป็นแหล่งสถิตหรือพำนักของครูโนรา เชื่อมโยงมากับตำนานโนราในอดีตที่ว่าเมื่อขุนศรีศรัทธาได้รับยศจากพระยาสาयฟ้าพาดก็มาตั้งโรงโนราฝึกหัดคนอื่นให้รำโนรา ณ ที่แห่งนี้ และยังเชื่อว่าเป็นพื้นที่ซึ่งฝังกระดูกของท่านไว้หลังจากที่เสียชีวิตลงแล้ว มีการประดับประดับบริเวณพิธี ด้วยธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันส่งผลต่อจิตใจของผู้มาร่วมพิธีกรรมในทางความเชื่อ ความขลังและศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้นโดยพิธีโนราโรงครูท่าแคมีลำดับขั้นตอนและสัญลักษณ์ในพิธีกรรม มีดังนี้

รูปที่ 59. พิธีโนราโรงครูท่าแค โดยคณะ สมพงษ์น้อย ดาวรุ่ง

พิธีกรรมวันแรก (วันพุธ)

วันพุธตอนเย็น มี 10 ขั้นตอน คือ (พิทยา บุขรรัตน์, 2537: 223-229)

1. พิธีไหว้ภูมิโรง จะมีเฉพาะโรงครูท่าแคเท่านั้น การไหว้ภูมิโรงโนราเช่นนี้ เหมือนกับการตั้งศาลพระภูมิของบ้านเรือนทั่วไป เพราะการสร้างโรงโนราเปรียบเหมือนการสร้างเมือง จึงต้องมีการไหว้พระภูมิของที่ช่องทาง เพราะชาวภาคใต้เชื่อว่า สถานที่ต่างๆ ย่อมมีเทวดารักษาคุ้มครอง การจะกระทำสิ่งใดจึงควรบอกกล่าว

2. พิธีพระ โดยนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 5 รูปมาสวดชัยมงคลคาถาเพื่อความเป็นสิริมงคล

3. การเข้าโรง ด้วยการนำอุปกรณ์ต่างเข้าไว้กลางโรงพิธี นำเทียนปักที่เครื่องบูชา เครื่องเช่นไห้ว หรือเรียกว่า การตั้งเครื่อง
4. การเบิกโรง หมายถึงการเปิดโรงพิธีเพื่อเชิญให้ครุหมอนโรหรือตายายโนราให้เข้ามาร่วมชุมนุมในพิธี
5. การลงโรง คือการโหมโรงด้วยเครื่องดนตรีล้วนๆ ประมาณ 12 เพลง
6. การภาคครู เป็นเพียงการเชิญครุโนราให้มาชุมนุมโดยไม่มีเครื่องสังเว
7. แต่ความแตกต่างของพิธีโนราโรงครุท่าแคก็คือ ขณะที่โนราใหญ่เชิญครุและครุหมอนโร ทั้ง 12 องค์ตามตำนาน ก็จะมีการเข้าทรงในร่างทรงที่จะมารวมกันในบริเวณพิธี แล้วพากันรำรำตามจังหวะดนตรี
8. การกราบครู มีการจุดเทียน 9 เล่ม หมาก 9 คำ โดยโนราใหญ่จุดเทียนแล้วรำถวายครุ จากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกราบครุพร้อมๆ กันจำนวน 9 ครั้ง แล้วร่วมกันกรวดน้ำแผ่เมตตาให้แก่ครุโนราและตายายโนรา
9. โนราใหญ่รำถวายครุ ด้วยบทสอโนรา และจับบทตั้งเมือง ซึ่งเป็นการร้องบทเพื่อระลึกถึงพระยาสาายฟ้าฟาดที่ทรงมอบโรงโนราให้เป็นเหมือนเมืองๆ หนึ่งของขุนศรีศรัทธา
10. การรำโนราทั่วไปเพื่อมอบความบันเทิงให้กับชาวบ้านทั่วไป

พิธีกรรมวันที่สอง (วันพฤหัสบดี)

ถือเป็นพิธีใหญ่ เริ่มตั้งแต่ ลงโรง ภาคโรง เชิญครุ พิธีเอาผ้าห่มต้นโพธิ์เพื่อเป็นการสักการะบูชาขุนศรีศรัทธาและเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ศิลปินโนราสืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าต้นโพธิ์ใหญ่ในวัดท่าแคเป็นที่เผาศพและฝังกระดูกของขุนศรีศรัทธา หลังจากนั้นจึงมีการเช่นไห้วครุหมอนตายายโนราทั่วไป รำถวายครุ ทำพิธีครอบเทริด หรือผูกผ้าปล้อย มีพิธีแก้บนด้วยการรำถวายครุและออกพราน ไครบนบานอะไรไว้กับครุหมอนที่ตนเองนับถือก็มาแก้บนได้ในวันนี้) และจะปิดท้ายด้วยการรำโนราทั่วไป

บรรยากาศของพิธีกรรมในวันนี้จะดูขลังและยิ่งใหญ่เนื่องจากเป็นพิธีโนราโรงครุที่มีร่างทรงครุหมอนโรมากมายมารวมกัน โดยเฉพาะเมื่อครุหมอนโรประทับทรงพร้อมกันทั้ง 12 องค์ (พระเทพสิงหนร, ขุนศรีศรัทธา, พระม่วงทอง, หม่อมมรอง, พระยาสาายฟ้าฟาด, พรานบุญ, แม่ศรีมาลา, แม่ฉนวนทองสำลี, แม่แขนอ่อนฝ่ายขวา, แม่แขนอ่อนฝ่ายซ้าย, แม่ศรีตอกไม้และแม่คิ้ว) เป็นการแสดงเชิงพิธีกรรมที่น่าสนใจมากเหมือนการได้ดูการแสดงละครเรื่องหนึ่ง จากการศึกษาพิธีโนราโรงครุท่าแคของพิทยา บุษรารัตน์ (2537) พบว่ามีร่างทรงครุหมอนโรทั้งหมดประมาณ 60 คน เพราะเชื่อว่าครุหมอนโรแต่ละองค์จะสามารถแบ่งภาคหรือแบ่งร่างเข้าทรงในหลายร่างทรงในเวลาเดียวกัน แต่ต่างคนก็อาจมีพฤติกรรมแตกต่างกันไปที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน เพราะ

ร่างทรงจะมีอาการแตกต่างไปจากอาการปกติเมื่อครุหมอบประทับร่าง เช่น มือ แขน ขา หรือ ลำตัวสั่น หรือโอนเอียงไปมา น้ำเสียงที่เปล่งออกมาเปลี่ยนไป ครุหมอบในราบางคนจะขอเสวย ดอกไม้ไฟ ด้วยการจุดเทียบลิบสองเล่ม แล้วรวบเข้าปาก สำหรับหน้าตาของร่างทรงบางครั้งก็อาจ เปลี่ยนสีหน้าไปบ้าง ยกตัวอย่างดังเช่น พระมวงทองที่เป็นมหาดเล็กของพระยาสายฟ้าฟาด ต่อมา ได้เสียดกับแม่ศรีมาลาจนมีบุตรเป็นขุนศรีศรัทธา เมื่อท่านประทับร่างทรง บรรดาครุหมอบในราคนอื่น ๆ ก็จะทำให้ความเคารพ โดยเฉพาะครุหมอบที่เป็นภรรยาของท่าน ก็จะพากันไปกราบไหว้ หรือ แม่แขนอ่อนฝ่ายขวา เมื่อเข้าร่างทรงก็จะสื่อสารด้วยภาษากลาง มักวางตัวเป็นผู้อาวุโสและชอบ ออกคำสั่งให้ครุหมอบคนอื่น ๆ ทำตามที่ต้องการโดยเฉพาะกับแม่แขนอ่อนฝ่ายซ้ายที่มีศักดิ์เป็น น้องสาว แม่แขนอ่อนฝ่ายซ้ายจึงมักนอบน้อมและเชื่อฟัง บุคลิกโดยรวมจึงเป็นผู้ทำหน้าที่ ประนีประนอมระหว่างครุหมอบคนอื่น ๆ เสมอ บรรยากาศและเรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็น ลักษณะเฉพาะและเป็นเสน่ห์ของพิธีกรรมแห่งจิตวิญญาณนี้ได้เป็นอย่างดี

พิธีกรรมวันทีสาม (วันศุกร์)

เป็นวันสุดท้ายที่ในราจะประกอบพิธีสำคัญๆ เพื่อให้ครบองค์ประกอบของพิธีในราโรงครู ได้แก่ การจับบทลิบสอง การรำคล้องหงส์ การรำแทงเข้ และพิธีกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เรื่องในรา เช่น การเยียบเสน เป็นต้น โดยไม่จะมีพิธีส่งครุหรือการตัดเหมมรย เมื่อเสร็จพิธีอย่าง ในราโรงครูทั่วไป เพราะเชื่อว่าวัดท่าแค เป็นที่อยู่ของครุในรา หากทำพิธีตัดเหมมรย เมื่อเสร็จพิธี เท่ากับทำพิธีตัดขาดจากครุ พิธีกรรมในราโรงครูวัดท่าแคจึงสิ้นสุดหลังจากทำพิธีแทงเข้

จะเห็นได้จากพิธีกรรมที่มีในในราโรงครูท่าแค นั้นจะตอบสนองความต้องการทั้งฝ่ายศิลปิน ในราและฝ่ายของลูกหลานตายายในรา ในราโรงครูท่าแคจึงเป็นเสมือนศูนย์รวมของผู้ที่มี จิตวิญญาณและความเชื่อเรื่องในราเหมือนกัน ที่แห่งนี้จึงเป็นอีกชุมชนหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับของ สังคม ชุมชนที่ไม่มีข้อจำกัดเรื่องของพื้นที่เพราะคนที่เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นต่างหลั่งไหลมาจาก ทั่วสารทิศมิใช่แค่ชาวจังหวัดพัทลุงหรือใกล้เคียงแต่ใครก็ได้ที่มีจิตวิญญาณและความศรัทธาต่อสิ่ง เดียวกันมาร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษของตนเอง

3. ความหมายทางสัญลักษณ์ของพิธีโนราโรงครูชุมชน

- เพื่อไหว้ครู การแสดงโนรามีธรรมเนียมที่ต้องมีการไหว้ครูเพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงครูเสมอ
- เพื่อทำพิธีครอบเทริดโนราให้แก่โนราใหม่ผู้มีคุณสมบัติพร้อม เช่นเดียวกับการครอบครูเหมือนกับศิลปะการแสดงอื่นๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลนั่นเอง
- เพื่อทำพิธีอื่นๆ ที่ต้องใช้ศิลปินโนราเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและเป็นตัวเชื่อมระหว่างลูกหลานกับครูโนรา เช่น การแก้บน เหยียบเสน และผูกผ้าปล่อย เป็นต้น
- เพื่อให้ลูกหลานตายายโนราทุกคนที่มีความเชื่อเหมือนกันได้มารวมกัน โดยไม่จำกัดเฉพาะสายตระกูลใดตระกูลหนึ่ง เป็นกิจกรรมของชุมชน
- เพื่อให้ครูหมอนโนราหรือครูตันโนราได้มาชุมนุมกัน เพราะเชื่อว่าท่าแคเป็นแหล่งกำเนิดโนรา จึงเป็นที่สถิตของครูโนราทั้งหลาย (สำหรับพิธีโนราโรงครูท่าแค)
- เพื่อเป็นการแก้บนให้กับเจ้าแม่อยู่หัว (สำหรับพิธีโนราโรงครูท่าคุระ) ที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าท่านโปรดปรานการแสดงโนราเป็นพิเศษ ดังนั้นลูกหลานที่นับถือก็มักจะบนบานแล้วแก้บนกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโนรา เช่น การรำทรงเครื่องและการรำออกพราน เป็นต้น

4. ผู้เข้าร่วมและรูปแบบการมีส่วนร่วมในพิธีโรงครูชุมชน

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม (Ritual Participants) ประกอบด้วย คณะกรรมการวัดผู้จัดเตรียมงานโนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีและสมาชิกในคณะโนรา คนทรงครูหมอนโนรา ผู้เข้ารับการครอบเทริดและพ่อแม่ผู้ปกครอง พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สวดมนต์ขณะทำพิธีครอบเทริด ผู้เข้ารับพิธีผูกผ้าปล่อย ผู้รับการรักษาด้วยการเหยียบเสน ผู้มาแก้บนด้วยของเซ่นไหว้หรือการรำแก้บน ลูกหลานตายายโนราในสายตระกูลต่างๆ และประชาชนทั่วไป